

Povești englezești despre denumirea Banatului de Sorin FORȚIU

o analiză istorică pe text* asupra

Controverse istorico-istoriografice privind toponimul „Banat” de Marty RADY¹

În 1889, o știre ciudată (? mai degrabă o critică îndreptățită) a apărut în paginile revistei istorice maghiare *Századok*². Istoricul (timişorean) Frigyes Pesty (sic! PESTY Frigyes)³ (1823-89), unul dintre fondatorii și editorii (fals!)⁴ revistei, se plânga în termenii cei mai virulenți în legătură cu un eveniment (nu doar de acest lucru! Cu aceeași ocazie, Pesty oferea alte două exemple⁵ de uzitare inadecvată a termenilor *temesi bánáság* și *Bánát* în articole publicate de *Századok* doar în acel an) petrecut în (sau lângă?) stația de tren Al-Kenyér (astăzi, Sibot), în comitatul Hunedoara (astăzi, jud. Alba). El explica faptul că în 1889 fusese construit (fals! *inaugurat*)⁶ un monument dedicat învingătorilor (fals! *luptei*)⁶ de la Câmpia (sic! *Câmpul*) Pâinii (1479 / 13.10.1479), monument reprezentând pe voievodul Ștefan Báthori (fals! în fapt, este vorba de *emlékoszlop Kinizsi Pál mellszobrával*⁶ (l.m.) inaugurată la data de 30.05.1889!) și pe cneazul (fals! numele lui ... nu se referă la vreo funcție similară îndeplinită ci la numele satului său natal)⁷ Pavel (Paul Chinezu). Inscripția de pe monument consemna titlul de „Ban (sic! de ce cu literă mare? corect este *ban*) de Timiș”⁸ purtat de Pavel. Descrierea (inscripției) fusese repetată (fals! *publicată*) într-un număr anterior al revistei *Századok*⁹, împrejurare în care era invocată și celebrarea (fals!)¹⁰ fostului cneaz (fals! *Paulus de Kynys, Paulo Kinisi* – i.e. Paul Chinezul, Kinizsi Pál – nu a fost cneaz!). Inițial (când?), Pesty a fost de acord (unde?) că Pavel a purtat titlul de „Ban (sic! *ban*) de

* **Avertisment:** această analiză nu este o recenzie ori un contra-text și nici nu se dorește a fi o alternativă**. Este doar un demers distructiv care vrea doar să elimine din "circulația" academică anumite greșeli istorice cu rădăcini seculare.

Cu negru/**bold** este textul lui Marty RADY iar cu **roșu, roz, albastru**/între paranteze rotunde sunt observațiile autorului.

** o posibilă alternativă este reprezentată de studiile disponibile pe Internet la adresa <http://www.banat.ro/nume.htm> :

- Despre prima atestare a denumirii *Banatus Timisvariensis* (1685)
- Denumirea Banatului la cumpăna secolelor XVII-XVIII
- Banatus Timisvariensis* vel *Banatus Temesiensis* ?
- Denumirea Banatului în epoca modernă (secolele XVIII – XX): *Banatus Timisvariensis* vel *Banatus Temesiensis* ? (studiul științific)
- Denumirile Banatului în secolul al XIX-lea.

¹ Martyn RADY, *Controverse istorico-istoriografice privind toponimul "Banat"*, În: Victor NEUMANN (ed. coord.), *Identitate și Cultură. Studii privind istoria Banatului*, Editura Academiei Române, București, 2009, 406 pg., ISBN 978-973-27-1793-6; p. 18-23.

Marty RADY este profesor de istoria Europei Centrale la *School of Slavonic and East European Studies*, University College, London.

² PESTY Frigyes, *Az úgynevezett temesi bánáság*, În: *Századok*, 1889 évi folyam (XXIII. évfolyam), VIII füzet, p. 663-664 (vezi **Anexa nr. 1**).

³ în limba maghiară numele de familie se trece întotdeauna primul.

⁴ din 1867, *Századok* a apărut întotdeauna sub auspiciile *Magyar Történelmi Társulat* iar Pesty a fost doar *pénztárnok* al acestei asociații în acel an. Primul *felelős szerkesztő* al revistei a fost THALAY Kálman.

⁵ în legătură cu un eveniment petrecut în anul 1152 și folosirea numelui *Bánát* pentru evenimentele anului 1788 în condițiile în care încă din vara anului 1779 fuseseră reînființate comitatele Temes, Torontál și Krassó.

⁶ ... *leleplezték a kenyérmezzei diadal emlékoszlopát, Kinizsi Pál mellszobrával ... / ... [a fost] dezvelită columna comemorativă* [în cinstea] bătliei de la Câmpul Pâinii, cu bustul lui Paul Chinezu ...* (*Századok*, 1889 évi folyam (XXIII. évfolyam), VI füzet / Júnus, p. 560; vezi **Anexa nr. 2**).

* *emlékoszlop* mai înseamnă și *obelix* dar acesta este ascuțit la vârf iar *columna comemorativă* avea în vârf bustul lui Kinizsi Pál / Paul Chinezu.

⁷ PC, p. 49.

⁸ *temesi bán* la PESTY Frigyes (vezi **Anexa nr. 1**).

⁹ *Századok*, 1889 évi folyam (XXIII. évfolyam), VI füzet / Júnus, p. 560 (vezi **Anexa nr. 2**).

¹⁰ gravele inadvertențe dintre textele publicate în revista *Századok* și modul cum sunt ele redactate de Rady ne determină să ne întrebăm cât de bine cunoaște limba maghiară acest profesor englez?

Timiș". Mai apoi (când?), a negat veridicitatea titlului și a dezvoltat o critică generală (publicată unde și când?) pe această temă.

La prima vedere, beligeranța lui Pesty poate fi explicată prin nemulțumirea (?) unui cărturar în vârstă care mai avea puțin timp de trăit. Cu mai bine de douăzeci de ani în urmă (21 de ani), Pesty scrisese un text (sic! studiu) intitulat: *Despre nejustificarea numelui Banatul Timișan*¹¹. Nici organizatorii celebrării din stația de tren Al-Kenyér (Șibot), nici editorii (sic!) din acel moment ai revistei *Századok* nu și-au adus aminte de contribuția lui Pesty, cu toate că în 1868 ei (care ei? THALAY Kálman era *felelős szerkesztő* al revistei *Századok* în 1868 dar în 1889 de redactarea acesteia răspundea SZILÁGYI Sándor. Sau o fi vorba de "organizatorii celebrării din stația de tren Al-Kenyér"?) publicaseră o recenzie pozitivă¹² (semnată H.J.) privind cercetările timpurii ale istoricului. Dincolo de aceasta, exista însă un motiv politic mult mai important (speculație!). Pesty luptase de partea învinsă în 1848-1849, pentru ca mai apoi să emigreze (doar până la Vidin! Se reîntoarce imediat și este încarcerat / eliberat / reîncarcerat pentru scurte perioade de timp. În 1850 este deja liber și devine *vezértitkár* al *Temesvári Kereskedelmi és Iparkamara*). (După ce în anul 1860 fusese din nou încarcerat.) În 1861 a fost ales în Dieta ungară, instituție ce contribuise prin intransigența sa la înlăturarea sistemului Schmerling. Pe parcursul întregii sale cariere (politice?) și în toate textele publicate, Pesty a demonstrat o mare antipatie față de centralismul Vienei și față de mijloacele pe care curtea imperială era capabilă să le desfășoare pentru a-și promova interesele (acestea sunt doar afirmații gratuite! Pesty a fost un istoric pozitivist integru de-a lungul carierei sale).

Creată de (împăratul) Franz Joseph (I) în anul 1849 (18.11.1849), instituția (?) administrativ-teritorială a Voivodinei și Banatului (conform *Kaiserliches Patent* de înființare provizorie din 18.11.1849, numele oficial al acestui *Verwaltungsgebiet*, adică ținut unitar administrativ, a fost *Woivodschaft (von) Serbien und Temeser Banat* (l.g.); în traducere, *Voi(e)vodatul serbic și Banatul timișan (Timișului)* (l.r.))¹³ era socotită de Pesty un afront (dovada?) la integritatea regatului Ungariei. În accepțiunea sa (dovada?), politica Vienei era duplicitară întrucât trata diferit regiunile din sud-estul Ungariei comparativ cu acelea din estul (mai corect vestul)

[p.19] său. În opinia lui Pesty (în continuare urmează speculațiile lui Rady), atât funcționarii stației de tren (dar nu aceștia au organizat manifestarea din 30.05.1889 ci *a hunyadmegyei történelmi társulat*)¹⁴, cât și editorii (? poate autorul) revistei *Századok* care afirmau că Pavel¹⁵ Cneazul (fals! numele lui este *Paulo Kinisi* (l.l.) – *Kinizsi Pál* (l.m.), *Paul Chinezul* (l.r.) – și nu a fost *cneaz!*) fusese Ban (sic! *ban*) de Timiș nu făceau altceva decât să crediteze speculațiile Habsburgilor prin trimiteri la un tip de guvernare (folosire neinspirată a noțiunii; *Banatus* era un *honor*¹⁶ al regatului medieval ungar) inexistent în evul mediu. Ei perpetuau o minciună de care beneficia doar politica imperială (niciunde în textul lui Pesty din 1889² nu răzbate o astfel

¹¹ PESTY Frigyes, *A temesi bánság élnevezésének jogosulatlansága*, Magyar Tudományos Akadémia Történet Osztálya, *Értekezések*, VII-ik füzet, nyomtatott EMICH G. Magyar Akad[émiai]. Nyomdásznál, Pest, 1868, 38 lap. Lucrarea este o comunicare citită în ședința din 8.06.1868 a Magyar Tudományos Akadémia. La acea dată, Pesty era membru corespondent (*levelező tag*) al Academiei.

¹² *Századok*, 1868, Hatodik füzet. / Júnus hó., p. 444 (vezi **Anexa nr. 3**).

¹³ vezi studiul nostru *Denumirile Banatului în secolul XIX*, on-line <http://www.banat.ro/nume.htm>.

¹⁴ *Századok*, 1889 évi folyam (XXIII. évfolyam), VI füzet / Júnus, p. 560 (vezi **Anexa nr. 2**).

¹⁵ în fapt, noi nu știm cum îl denumeau românii bănățeni contemporani pe *Paulo Kinisi* iar singura sursă contemporană din Valahia îl identifică drept "*Paul*" (PC, p. 128).

¹⁶ vezi studiile istoricului ENGEL Pál pentru a înțelege conceptul de *honor* în regatul medieval ungar (cel puțin EP, p. 11, 100, 178-181).

de viziune! Mai mult, în 1868, Pesty afirma clar că numele Banat a apărut nu atât *relei credințe* cât datorită *neștiinței / ignoranței* manifestată de *conducerea vieneză – A mi a tartomány [Bánság] nevét illeti, ez inkább a bécsi kormány tudatlanságát² mint rosz akaratát árulja el* – iar la nota 2) oferă și un exemplu al acestei neștiințe din 7.11.1718¹⁷. Această realitate este subliniată și în recenzia publicată de Századok¹² – a „bánság” ... az akkori bécsi kormány önkényének és tudatlanságának köszöni lételét – în același an. Deci, pe ce te bazezi, dle Rady?).

Răspunsul temperamental a lui Pesty la celebrarea de la Câmpul Pâinii din 1889 indică unele probleme de toponimie care afectează Europa Centrală și de Sud-Est. Nu doar limba în care alegem să denumim un loc denotă rezonanță politică și națională, ci și multiplele nume date regiunilor sunt cele care sugerează diverse tradiții istorice. Scopul acestei lucrări este de a explica originea termenului (sic!) Banat și de a identifica termenul în diferite contexte. După cum voi argumenta, numele Banat sau Banatul este de găsit pe parcursul secolelor al XVIII-lea (fals! prima atestare a numelui Banat, sub forma *Banatus Timisvariensis*, este din toamna anului 1685; adică, din secolul al XVII-lea)¹⁸ și al XIX-lea, precum și în evul mediu. Arareori denumirea lui trimite la același spațiu geografic (fals! în perioada 1685–1919 denumirea se referă la același teritoriu definit la nord de râul Mureș, la vest de râul Tisza, la sud de fluviul Dunărea¹⁹ și la est de munții Carpați). Nici o (sic! *Nicio* conform normelor academice actuale) continuitate nu poate fi demonstrată (oare? acest lucru mai rămâne de studiat și aprofundat pentru că, în acest moment, în istoriografia românească se afirmă continuitatea banat de Severin – "banat" de Lugoj-Caransebeș și se lasă să se înțeleagă că Banatul din secolul al XVIII-lea este continuatorul acestuia din urmă)²⁰ doar prin invocarea denumirilor geografice diferite (Rady nu observă că aceste denumiri – banat de Severin, "banat" de Lugoj-Caransebeș, banat de Timișoara – au definit *realități politico-administrative* înainte de-a deveni o *denumire geografică* (i.e. Banat)!). Totuși, se poate arăta că numele Banat nu a fost doar un subiect de confuzie (?) în maniera descrisă de Pesty (unde?), ci și un mijloc deliberat (acest lucru mai trebuie și demonstrat!) de manipulare (de către cine și a cui?) spre a conferi greutate unui program politic (al cui și în ce scop?).

În 1849 (18.11.1849), sud-estul Ungariei (din acel moment) a fost reorganizat sub denumirea (provizorie) de *Voivodina sârbească și Banatul timișan* (fals! în fapt, numele oficial a fost *Woiwodschaft (von) Serbien und Temeser Banat* (l.g.) / *Voi(e)vodatul serbic și Banatul timișan (Timișului)* (l.r.))²¹. În decembrie 1848 (recunoașterea imperială a unui *serbischer Vojvode* are loc printr-un *Kaiserliches Patent* din 15.12.1848)²², timp de câteva săptămâni (fals!, în fapt, doar 12 zile!), liderul parțial al regiunii¹ (care regiune mai exact? "sud-estul Ungariei",

¹⁷ Pftb, p. 26.

¹⁸ vezi studiul nostru *Despre prima atestare a denumirii Banatvs Timisvariensis (1685)*, în: *Analele Banatului*, S.N., Arheologie - Istorie, nr. XIV, 2 (Istorie Medie, Modernă și Contemporană), Editura Mirton, Timișoara, 2006, 436 pg., ISSN 1221-678X; p. 67-113 + o hartă, on-line http://www.muzeulbanatului.ro/istorie/publicatii/analele_banatului_vol2_2006_f.htm, <http://www.banat.ro/nume.htm>. Acest studiu a fost prezentat și în cadrul conferinței publice *Despre prima atestare a denumirii Banatvs Timisvariensis (1685)* susținută ca invitat al Universității Populare a Forumului Democrat al Germanilor din Timișoara (21.02.2007).

¹⁹ între 1718-'39 a existat o extensie teritorială a Banatului istoric la sud de Dunăre (127 sate).

²⁰ această continuitate apare chiar și într-o lucrare citată de Rady drept bibliografie (VA, p. 7)!

²¹ din păcate, în cultura română nu există încă un studiu referitor la cum a apărut / dispărut această construcție administrativă ciudată, care au fost instituțiile sale, ce s-a întâmplat efectiv în regiune în timpul celor 11 ani de existență a ei. Pentru cei interesați de subiect, recomand lucrarea lui Heinrich LAY, *Das Banat: 1849-1867; Die Wojwodschaft Serbien und das Temescher Banat 1849-1860: Die liberale Ära und der Österreich-Ungarische Ausgleich 1860-1867 (historische Dokumentation)*, (Donauschwäbisches Archiv: Reihe 3, Beiträge zur donauschwäbischen Volks- und Heimatforschung: 97), Töging am Inn (Selbstverlag), 2001, 348 pg., ISBN 3-00-008295-6.

²² publicată în *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich (Reichsgesetzblatt)*, nr. 25 / 5.12.1849, p. 33-34.

cum afirmă Rady, sau "zona mai dens populată de sârbii din Banat", conform notei editorului? sau ...?) fusese un voievod (Stefan ŠUPLJIKAC²³) ales de Congresul național sârb (în cadrul congresului de la Sremski Karlovci de la începutul lunii mai 1848). În anul următor (18.11.1849), (împăratul) Franz Joseph (I) avea să instituie noua formă administrativ regională care va dura până în 1860 (în fapt, până în 1861 pentru că desființarea *Woiwodschaft (von) Serbien und Temeser Banat* a avut loc printr-o *Allerhöchsten Entschliessung* la data de 27.12.1860)²⁴, el delegând puterea unui guvernator militar (fals! în fapt, regiunea a fost condusă direct de administrația imperială vieneză prin intermediul unui *Landeschef* ajutat de un *Ministerial-Commissär* pentru organizarea administrației civile)²⁵. Voievodatul a avut pentru scurt timp propriul voievod (fals! împăratul și-a luat titlul de *Großwoiwoden der Woiwodschaft Serbien* iar regiunea Voivodinei a fost condusă de un *wice-woiwoden*²⁵ după 18.11.1849), termenul explicându-se prin extensia de la numele de Voivodina (sau e chiar invers? Din punct de vedere legal, numele de *Vojvodina*, care nu a existat înainte de 1849, provine chiar de la existența acestui *Woiwodschaft (von) Serbien / Vojvodstvo Srbija* (l.s.) instituit legal la 18.11.1849). Dar, Banatul (care dintre ele? Banatul de Severin, cel de Lugoj-Caransebeș, cel din sec. XVIII sau cel de la mijlocul sec. XIX?) nu a avut niciodată un Ban (sic! *ban*), iar (împăratul) Franz Joseph (I) nu și-a asumat nicidecum (o evidență necontrazisă de absolut nimeni până acum!) demnitatea de „Ban (sic! *ban*) al Banatului Timișan” (cu doar 7 rânduri mai înainte era vorba de "Banatul *temișan*"! Deci, *Timișan* sau *temișan*? Cu "i" sau cu "e"? Cu literă mare sau mică? Sau e același lucru? Sau dl Rady nu știe?!). În cele ce urmează, vom examina cum anume teritoriul Banatului și-a primit numele cu toate că nu a avut un Ban (sic! *ban*) propriu.

Originile așa numitului Banat de Timișoara (dar până acuma a fost vorba doar de *Banatul Timișan*! Este același lucru? În fapt, Rady nu remarcă *dihotomia onomastică*²⁶ care apare încă din septembrie 1698 și care este o caracteristică a denumirii regiunii chiar și până în zilele noastre) datează de la începutul secolului al XVIII-lea (fals! prima atestare a denumirii *Banatus Temisvariensis* este din toamna anului 1685¹⁸ și există cel puțin 50 de surse distincte²⁷, din cele mai variate, care certifică folosirea denumirii de Banat – sub formele de *Banatus Timisvariensis*, *Banatus Temesiensis*, *Banatus* (l.l.) ori corespondentele acestora în limba germană – în perioada 1685–1716), când regiunea situată între Mureș, Tisa, Dunăre (și munții Carpați: munții Poiana Ruscă – Masivul Banatic – lanțul Cernei. Rady nu cunoaște această delimitare standard a Banatului istoric!) este revendicată de Imperiile Otoman (cum s-o revendice otomanii când regiunea era în stăpânirea lor încă din 1551-'52/1658²⁸) și Habsburgic (folosire inadecvată a termenului de *imperiu Habsburgic*)²⁹. Prin pacea (care dintre ele? că sunt mai multe³⁰!) de la Karlowitz (Sremski Karlovci) din 1699 (semnată la 26.01.1699), o parte

²³ Stephan SUPLIKAC / Stevan ŠUPLJIKAC / Stefan ŠUPLJIKAC von Vitez [* 1786, Petrinja, HR; † 27.12.1848, Pančevo, RS]; militar, din 1805 în serviciul imperiului austriac, între 1809-'14: ofițer în armata franceză, este decorat cu *Légion d'honneur* (1812), din 1814 : din nou în armata austriacă, 1836: maior, 1842: colonel, decorat cu *Orden der Eisernen Krone*.

²⁴ hotărârea a fost anunțată de cotidianul *Wiener Zeitung*, Nr 304, Sonntag den 30. Dezember 1860, p. 1-2 (5193-5194).

²⁵ *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich (Reichsgesetzblatt)*, nr. 25 / 5.12.1849, p. 34.

²⁶ vezi studiile noastre *Denumirea Banatului la cumpăna sec. XVII-XVIII, Banatus Timisvariensis vel Banatus Temesiensis ? și Denumirile Banatului în secolul XIX*, on-line <http://www.banat.ro/nume.htm>.

²⁷ sunt convins că numărul lor este mult mai mare în realitate dar nimeni nu poate cerceta exhaustiv documentele originale ale perioadei 1685–1716.

²⁸ -toamna 1551/26.07.1552: otomanii ocupă regiunea de câmpie a Banatului istoric și cetatea Timișoara.

-14.09.1658: otomanii ocupă regiunea Lugoj-Caransebeș.

²⁹ acesta nu a existat până în anul 1804.

³⁰ în fapt, în acea după-amiază de luni, 26.01.1699, s-au semnat două tratate (*Instrumentum Pacis*) distincte; cel dintre împăratul Leopold I și sultanul Mustafa al II-lea (în l.l. și l.t.; acesta trebuia ratificat de ambele părți în termen de maxim 30 de zile) și cel dintre *Regem Augustum II, Rempubicam Poloniarum*, și același sultan Mustafa al II-lea. Tot atunci s-au reverificat

a regiunii (fals! în fapt, întregul Banat istoric rămâne otoman) a rămas Imperiului Otoman, cu toate că fortificațiile au fost predate Habsburgilor ori (sic! *au fost*) distruse (gravă confuzie! În 1699, întreaga regiune bănățeană definită de Mureș – Tisza – Dunăre – Munții Carpați a rămas și în continuare în posesia Imperiului Otoman precum a fost și înainte de 1683³¹. Fortificațiile din zona Lugoj–Caransebeș, care erau în posesia imperialilor în 1698, au fost demantelate de aceștia (1700–'01)³² înainte de predarea lor către otomani). În 1718 (21.07.1718), prin pacea de la Passarowitz (Požarevac), Serbia de nord, Oltenia („Valahia Mică”) (imperiali au folosit mai ales numele de *Valachia Cisalutana*³³ (l.l.) / *Valahia dincoace de Olt* sau *Vallachia Austriaca* (l.l.) / *Valahia austriacă*³⁴) și regiunea situată între fluviile Mureș, Tisa (sic! de când au devenit râurile Mureș și Tisza *fluvii*? Se varsă ele cumva direct într-o mare sau ocean pentru a putea fi denumite astfel?) și Dunăre au intrat sub controlul Habsburgilor. După pacea de la Belgrad din 1739 (18.09.1739), Banatul a rămas

¹ Autorul se referă la sârbii din Banat și la zona mai dens populată de aceștia, precum și la revendicările acestora. Nota editorului. Banatul anului 1848 era fragmentat de interesele maghiare, austriece, sârbe și române.

[p. 20] Habsburgilor, regiunea fiind supusă unei politici susținute de colonizare (fals! politica de colonizare a Banatului nu a început doar după 1739, așa cum lasă să se înțeleagă Rady! Peste 30000 de coloniști veniseră deja în Banat în cadrul *erster Schwabenzug* [1717–'40])³⁵. În cadrul negocierilor de la Karlowitz, regiunea dintre Mureș, Tisa și Dunăre (și munții Carpați) a fost numită (fals! aceste denumiri există în cadrul tratatului de pace de la Karlowitz semnat între împăratul Leopold I și sultanul Mustafa al II-lea. Imperialii au denumit deja regiunea drept Banat / Banat de Timișoara în actele lor pregătitoare în vederea tratativelor de pace iar în *Proiectul propus de plenipotențiarilor imperiali în cursul negocierilor de pace de la Carlovăț*³⁶ apare *Temesiensem Banatum* (l.l.) și *Banato di Temesvar* (l.it.)) după principalul oraș, Timișoara. Ea a primit numele Teritoriile Timișene, Regiunea Timișană sau Provincia Timișana (fals! în tratatul de pace semnat la Karlowitz apar patru – și nu doar trei ca la Randy! – denumiri distincte: *Provincia subjecta Arci Temisvarensi*, *Temisvariensibus Territoriis*, *Regio Temisvariensis*, *Provinciam Temisvariensem*. Trebuie să remar-căm și **traducerile greșite** *Temisvariensibus Territoriis* = Teritoriile Timișene în loc de "teritoriile timișorene"; *Regio Temisvariensis* = Regiunea Timișană în loc de "regiunea timișoreană"; *Provinciam Temisvariensem* = Provincia Timișana în loc de "provincia timișoreană").

prevederile tratatului dintre *Repubblica di Venezia* și Imperiul Otoman dar acesta va fi semnat de Dogele Silvestro VALIER doar pe 21.02.1699. Cu două zile înainte, Imperiul Otoman semnase cu Rusia un armistițiu pentru doi ani. În final, tratatul de pace ruso-otoman a fost parafat la Istanbul în iulie 1700.

³¹ 7.06.1683: Declarația de război a Consiliului Aulic de Război / *Hofkriegsrat*. Începe *Marele Război contra Otomanilor* cunoscut și drept Războiul Ligii Sfinte / *Der Grosse Türkenkrieg* (l.g.) / *Szent Liga törökellenes háborújában* (l.m.) / the War of the Holy League sau The Great War on the Turks (l.e.). Războiul se va încheia prin semnarea păcii de la Karlowitz (26.01.1699).

³² Luigi Ferdinando MARSILI, *Relazioni dei confini della Croazia e della Transilvania a sua Maestà Cesarea (1699-1701)*, a cura di Raffaella Gherardi, 2 volume (vol. I, 1699, 273 pg; vol. II, 1700-1701, 259 pg), Modena, Mucchi Editore, 1986, ISBN 88-7000-086-9; *Parte seconda 1700-1701*, p. 484, 509.

³³ între 1719–'37, comandantul suprem habsburgic în Oltenia a purtat titlul de *principatus Valachia Cisalutanae supremus director* (ȘP, p. 28).

³⁴ acest ultim nume este recunoscut și pe plan internațional prin menționarea sa în articolul nr. IV al tratatului de pace dintre Casa de Habsburg și Imperiul Otoman semnat la Beograd (18.09.1739).

³⁵ Aurel ȚINTĂ, *Colonizările habsburgice în Banat: 1716-1740*, Editura Facla, Timișoara, 1972, 216 pg.; p. 153.

³⁶ *Documente privitoare la Istoria Românilor* culese de Eudoxiu de HURMUZAKI, Publicate sub auspiciile Academiei Române și ale Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii publice, vol. V, partea II, 1650-1699, București, 1886: p. 314, documentul nr. CCCCLXXI - Septembrie 1698; p. 322, documentul nr. CCCCLXXII; p. 329-330, documentul nr. CCCCLXXII - 26.01.1699, *Tratatul de pace de la Carlovăț*.

Denumirea „Banatul” sau, în germană, „Banat” (? ce vrea să spună aici Rady? În ce limbă denumirea este „Banatul?”), a fost folosită doar (fals!) după cucerirea Timișoarei de către Eugeniu de Savoia (i.e. Franz Eugen, Prinz von SAVOYEN-CARIGNAN³⁷ dar el se semna *Eugenio von SAVOY*³⁸) în 1716 (fals! există cel puțin 50 de surse distincte, dintre cele mai variate, care certifică folosirea denumirii de Banat / Banat de Timișoara sau Banatul Timișorii / Banat Timișan în perioada 1685–1716). Cea dintâi (fals!) referință privind denumirea Banatul Timișoarei este consemnată într-o scrisoare către Hoffkammer din Viena, datată ianuarie 1717 (fals! cea dintâi referință a denumirii *Banatus Temesvariensis* este pe o hartă imperială folosită în toamna anului 1685¹⁸. Este chiar probabil ca acest nume să fi fost folosit și în corespondența din toamna anului 1716³⁹ dintre Eugenio von SAVOY și autoritățile vieneze. Oricum, la 30.12.1716, Camera Aulică adresa deja un referat împăratului Karl al VI-lea referitor la organizarea administrativă a *neoaquisito* (nou dobânditului) *Banatu[s] Temisvariensis*⁴⁰). La scurt timp după aceasta, numele apare în scrisorile diplomatice ale trimișilor britanici (fals! diplomații britanici erau deja familiarizați cu denumirea Banatului de aproape 20 de ani. De exemplu, la 4.01.1701, *Mylord Paget*⁴¹, unul dintre cei doi medietori neutri ai tratatelor de pace de la Karlowitz, primea o scrisoare în care apăreau denumirile de *Banatto di Temesvar* și *Banato di Tömösvar*⁴². Sunt convins că printre hârtiile baronului Paget, din perioada anterioară și posterioară semnării tratatelor de la Karlowitz, se mai află încă multe surprize!). În anul următor păcii de la Passarowitz (i.e. 1719), termenul (sic! poate denumirea!) a primit recunoaștere oficială (nu a existat o hotărâre formală prin care să se fi acordat regiunii numele de Banat – sau *Banatus Timisvariensis*, *Banatus Temesiensis* (l.l.) / *Temeschwarer Banat*, *Temeser Banat* (l.g.). – după cucerirea din 1716–'18. Ar fi fost și ciudat ca o astfel de hotărâre să existe pentru că, la acea dată, numele exista deja în uz curent de peste 30 de ani) prin stabilirea organismului (*Kaiserliche*) *Banater Landesadministration* (Administrația regiunii Banat) (fals! primul organism oficial habsburgic în regiune a fost *Banater Landes-Einrichtungs-Commission*, care a fost înființat prin înalt rescript aulic la 27.07.1717⁴³ iar *Kaiserliche Banater Landes-administration* a luat ființă în noiembrie 1717⁴⁴, cu mai bine de 8 luni înainte de semnarea tratatului de pace de la Passarowitz (21.07.1718)). Apoi (când anume?), numele de Banat a devenit destul de comun (dar nu acesta era argumentul pentru care un nou titlu era introdus în marele titlu "constituțional" purtat de conducătorul Casei de Habsburg!) pentru a se integra în (sic! *adăuga la*) titlurile regale și imperiale (fals! titlul de *Frau* nu este nici *regal* și nici *imperial*)⁴⁵. Printre multiplele titluri (nu mai puțin de 42 în 1765) purtate de

³⁷ Franz Eugen, Prinz von SAVOYEN-CARIGNAN [* 18.10.1663, Paris; † 21.04.1736, Wien]; din 1683 în serviciul Casei de Habsburg, cel mai strălucit conducător militar imperial al epocii, învingătorul de la Zenta (Senta, RS; 11.09.1697), cuceritorul Timișoarei (12/13.10.1716).

³⁸ poate nu ar fi rău să începem să-i respectăm opțiunea personală și să folosim doar acest nume!

³⁹ a existat o susținută corespondență între autoritățile civile și militare habsburgice cu privire la viitorul regiunii bănățene imediat după cucerirea Timișoarei (12.10.1716).

⁴⁰ Hof-Cammer-Referat die bestellung einer Commision in loco zuer Einrichtung des Cameralis, circa fundos et proventus, wie Sie stabiliren und zu reguliren seyen, in neoaquisito Banatu[s] Temisvariensis betreffend (CF, p. 46, nota 16).

⁴¹ William PAGET, 6th Baron Paget of Beaudesert [* 10.02.1637; † 26.02.1713, Bloomsbury Square, London]; nobil englez (moștenește titlul la 19.10.1678), politician și diplomat, 1689–1713: Lord-Lieutenant of Staffordshire, 1689–92: ambasador la Wien, 1692–1702: ambasador extraordinar la Constantinopol, a fost unul dintre cei doi medietori neutri ai tratatului de pace de la Karlowitz (1698–'99), este distins cu titlul de *Reichsgraf* și conte al Ungariei de către împăratul Leopold I de Habsburg (WBS, p. 171).

⁴² Arhivele Naționale ale României, Colecția de Microfilme, Microfilme Austria, Österreichisches Staatsarchiv - Wien. Haus-Hof und Staatsarchiv, Rola nr. 509, Cadrul nr. 368, 371.

⁴³ CF, p. 47.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 49.

⁴⁵ vezi studiul nostru *A fost reprezentat Banatul în titlul Casei de Habsburg?*, on-line <http://www.banat.ro/titlu.pdf>.

Maria Theresia (dar la începutul domniei acesteia (1740), Banatul era deja de peste 22 de ani în posesia Casei de Habsburg!), găsim (unde?) următoarele: Frau auf der Windischen March, zu Portenau, zu Salins, zu Mecheln, und in dem Temesvarer Banat (fals! *Temesvárer Bannat*)⁴⁶, adică, Doamnă a Mărcii Windice (sic!)⁴⁷, de Portenau (sic!)⁴⁷, de Salins, de Mecheln (sic!)⁴⁷ și de (sic! și în)⁴⁸ Banatul Timișoarei (când și în ce context a purtat Maria Theresia acest titlu?)⁴⁹.

Nu este nevoie să spunem (de ce nu? faptul nu este un *locus communis* al istoriografiei bănățene!) că descrierea (sic! poate *denumirea*) regiunii sub denumirea de Banat a fost contestată de stările nobiliare maghiare (fals! acestea au contestat doar apartenența regiunii la *Erbländer*ul Casei de Habsburg și neîncluderea teritoriului bănățean direct în regatul ungar după cucerirea din 1716), deoarece s-ar fi demonstrat astfel cum că regiunea nu ar fi fost parte a Regatului (sic!) Ungariei. Din aceste motive, dieta ungară a evitat adeseori denumirea de Banat, folosind termeni ce defineau subunitățile administrative precum acelea de district și, ulterior, comitat (fals! *comitatus* nu a fost niciodată o subunitate administrativă a Banatului între 1716 și 1.02.1778⁵⁰). În 1741 (chiar prin jurământul ei de încoronare drept rege (așa!)⁵¹ ungar din 25.06.1741)⁵², Maria Theresia a promis⁵³ reintegrarea Banatului în (regatul) Ungaria (în fapt, *reîncorporarea tuturor teritoriilor care aparținuseră odinioară Coroanei Sfântului Ștefan*)⁵⁴, respectiv, absorbirea acestuia în administrația civilă a comitatelor (în Banatul istoric exista deja administrație civilă din anul 1751). Transferul a avut loc în 1779 (fals! transferul a avut loc între februarie 1778 și toamna anului 1779)⁵⁵. Chiar și atunci, părțile sudice ale Banatului nu au fost transformate în comitate maghiare (sic! mai degrabă nu au fost transferate comitatelor constituite), ci în graniță militară (cunoscut în istoriografia bănățeană și drept *confiniul militar*), ceea ce a rămas valabil până la sfârșitul secolului al XIX-lea (1872) (în fapt, *confiniul militar din sudul Banatului a fost desființat în mai multe etape între 31.01.1870 și 1.11.1872*)⁵⁶. În pofida (sic! cum adică?) faptului că numele de

⁴⁶ PFtb, 33.

⁴⁷ traducerea în limba română a denumirilor germane implică automat și echivalarea lor cu denumirile actuale!

⁴⁸ "und in dem Temesvárer Bannat" (l.g.) trebuie tradus drept "și în Banatul Timișoarei".

⁴⁹ chiar dacă nu specifică explicit, Rady citează (incorect!) aici din PESTY Frigyes: *Frau auf der Windischen March, zu Portenau, zu Salins zu Mecheln, und in dem T e m e s v á r e r B a n n a t* (așa! sb.m); *Herzogin von Lothringen und Bar, Grossherzogin von Toscana* (PFtb, p. 33). Acest titlu a fost găsit de Pesty într-un document, emis de Temesi (sic!) *Landes-Administration* la data de 12.08.1752, prin care administrația bănățeană din Timișoara făcea cunoscut în teritoriu patenta de interzicere a duelurilor emis de Maria Theresia la 20.06.1752.

⁵⁰ 1.02.1778: este emis decretul de încorporare al Banatului în regatul ungar.

⁵¹ PL, p. 179.

⁵² CF, p. 26.

⁵³ pentru că Maria Theresia avea mare nevoie de ajutorul ungarilor (situația ei era disperată în acel moment datorită situației precare a "imperiului" moștenit, *subrezit din punct de vedere militar, financiar și moral* (PL, 179), la care s-a adăugat și situația militară defavorabilă din războiul de succesiune la tronul austriac (înfrângerea de la Mollwitz (10.04.1741) și *înaintarea armatelor prusacă și bavarezo-franceză unită în direcția Boemia și Austria Superioară* (Ibidem, 179)).

⁵⁴ CF, p. 26.

⁵⁵ Cronologie:

-1.02.1778: decret de încorporare al Banatului în regatul ungar.

-6.06.1778: proclamația oficială a Administrației Camerale timișorene de încorporare a Banatului în regatul ungar.

-22.06.1788: procedura solemnă de predare a administrației bănățene către regatul ungar (sala Administrației Imperiale din Timișoara).

-22.06.1779: reînființarea *Temes vármegye*.

-13.07.1779: reînființarea *Torontál vármegye*.

-5.08.1779: reînființarea *Krassó vármegye*.

⁵⁶ Cronologie:

-31.01.1870: dispoziție imperială privind demilitarizarea (provincializarea) confiniului și încadrarea acestuia în viața civilă (constituțională).

-8.06.1871: organizarea comunelor.

Banat nu a mai fost uzitat (fals! autoritățile imperiale nu au renunțat⁵⁷ la folosirea denumirii de Banat odată cu retrocedarea din 1778), regiunea era desemnată sub denumirea de comitatele de Timiș, Caraș-Severin (fals! comitatul *Krassó-Szörény* apare doar la 1.12.1880⁵⁸. Până atunci putem vorbi doar de comitatele *Krassó / Caraș* și eventual *Szörény / Severin*⁵⁹) și Torontal.

Folosit mai ales după ianuarie 1717 (fals! din toamna anului 1685)¹⁸, originile termenului „Banat” (de Timișoara) sunt greu de explicat. Anterior acestei date, în zonă mai existaseră câteva denumiri asemănătoare. Titlul de Ban (sic! *ban*) fusese conferit unei autorități tranzitorii (fals! care a tot "tranzitat" istoria timp de 122 de ani!)⁶⁰: Ban (sic! *ban*) de Lugoj și Ban (sic! *ban*) de Caransebeș, ambele (fals! a fost un singur ban și doar titlul acestuia diferă în documentele de epocă)⁶¹ folosite în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (fals! prima atestare certă a unui *Bano* este datată 4.02.1536⁶². Deci, din prima jumătate a secolului al XVI-lea). La 1640, exista un Ban (sic! *ban*) de Caraș (dovada?)⁶³. Totuși, asemenea referințe istorice sunt minore (fals! regiunea Lugoj-Caransebeș a fost condusă de bani pentru 122 de ani (1536–1658) și Rady pare că nu știe acest lucru!) și e puțin probabil (speculație!)⁶⁴ ca de la ele să fi fost preluat numele „Banatul Timișoarei”. Pentru a înțelege originea numelui Banat trebuie să privim mai atent la discuțiile din jurul diferitelor tratate (tratat de pace au fost doar două!)⁶⁵ cu turcii de la începutul secolului al XVIII-lea (sic! corect este sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea pentru că negocierile tratatului de la Karlowitz au început la 13.11.1698 iar acesta a fost semnat doar la 26.01.1699. Această perioadă – 1698–’99 – aparține încă secolului al XVII-lea). Negocierile dintre diferitele echipe s-au bazat pe două principii: 1. principiul *uti possidetis* (mai degrabă (?) *uti possidetis, ita possideatis*), termen ce înseamnă că pacea

[p. 21] trebuie aranjată pe baza posesiunilor curente; 2. principiul dreptului istoric și al granițelor istorice, preocupare ce a motivat studiul documentelor medievale și al legendelor (?) spre a stabili demarcația între teritoriile pretinse de drept de cele două părți (fals! acest al doilea principiu invocat de Rady nu a existat)⁶⁶.

-9.06.1872: rescript imperial prin care regimentul de graniță nr. 13 este efectiv desființat.

-1.11.1872: toate autoritățile militare sunt desființate în baza legilor nr. 40 și 41 din 1872 (1872. évi XL.-XLI Törvény-czikk).

⁵⁷ de exemplu, autoritățile militare imperiale au folosit uzual această denumire chiar și la începutul secolului al XIX-lea, la mai bine de 30 de ani după ce regiunea fusese retrocedată regatului ungar (1.02.–6.06.1778) și împărțită în comitate. Chiar și în anexa jurnalului de călătorie al *Kaiserului Franz I* de Habsburg-Lothringen [* 12.02.1768, Firenze, IT; † 2.03.1835, Wien] există un document intitulat *Sumarisch Übersicht militar Jahr 1807* iar în rubrica *BANAT* al acestui document sunt înșirate *Comitat: Temeser, Toronthaler, Krassovaer, Arader (!), Csongrader (!)* și zona militară de graniță din sudul Banatului; vezi studiul nostru *Denumirile Banatului în secolul al XIX-lea*, on-line <http://www.banat.ro/nume.htm>.

⁵⁸ 1880. évi LV. Törvény-czikk (Legea nr. 55 din noiembrie 1880): *Krassó és Szörény megye egyesítéséről*.

⁵⁹ *Szörény vármegye / comitatul Severin* a fost înființat prin Legea nr. 28 din 1873 (1873. évi XXVII. Törvény-czikk: *a bán-sági határőrvidek és a titeli zászlóalj polgárosságának törvénybe iktatásáról és a polgárosság folytán szükségessé vált más intézkedésekről*).

⁶⁰ prima atestare documentară a unui *Bano Sebesiensis – ban al (Caran)Sebeșului* – este din 4.02.1536 iar regiunea Lugoj-Caransebeș a fost cedată otomanilor doar la data de 14.09.1658.

⁶¹ Dragoș-Lucian ȚIGĂU, *Banii de Caransebeș și Lugoj. Considerații asupra atribuțiilor și competențelor acestora*, În: *Studii și Materiale de Istorie Medie*, vol. XVI-XVII, 1998-1999, p. 225-241, 237-251.

⁶² KV, IV, 21.

⁶³ mai degrabă ar putea fi vorba de un *vice banus* de Caransebeș în 1640 pentru că *Pauli Nagy de Dewa* a fost *Districtuum Lugosiensis et Caransebesiensis Bani (supremi)* în perioada 13.06.1617–10.06.1644.

⁶⁴ într-un act, emis la data de 15.02.1701 în *Hunyad* (Hunedoara) de către *Joannes Henricus Dietrich de Glöckelsberg, Generalfeldwachmeister / general-maior imperial*, apare forma *Banatu[s] Karansebesiensis* (KV, IV, 359-360). Dacă nu este cumva o greșeală de transcriere a editorului, acest *Banatus Karansebesiensis* poate indica chiar și o continuitate de nume între "banatul" de Lugoj-Caransebeș și *Banatus Timisvariensis*. Oricum, problema continuității de nume între banatul de Severin / "banatul" de Lugoj-Caransebeș / banatul de Timișoara mai trebuie studiată până va primi o rezolvare acceptabilă.

⁶⁵ Karlowitz (26.01.1699) și Passarowitz (21.07.1718).

⁶⁶ bibliografia asupra subiectului este mult prea vastă pentru a fi enumerată aici. Totuși, nu pot fi omise lucrările:

În mod sigur, în această strădanie unul dintre principalii agenți (?) ai Habsburgilor a fost generalul-(maior)⁶⁷, istoricul, naturalistul și matematicianul (?)⁶⁸ (autodidact) Luigi Ferdinando Marsigli.

Înainte și după pacea de la Karlowitz, el a fost foarte preocupat (sic!) de stabilirea granițelor istorice (fals! în perioada martie 1699 – mai 1701 Marsigli a fost chiar reprezentantul imperial (*Commissario Cesareo*) în comisia mixtă (*Commissione limitanea*) de trasare a noii granițe otomano-habsburgice de aproape 800 de km, între Marea Adriatică și estul Banatului, conform articolului XVIII al tratatului de pace de la Karlowitz)⁶⁹ între Ungaria, Transilvania și alte posesiuni (?) ale coroanei maghiare (?). Marsigli și-a documentat investigațiile (sic! poate descoperirile) privind antichitățile, istoria și geologia regiunii într-o serie de relatări, dintre care unele (mai toate!)⁷⁰ au rămas nepublicate – cea mai importantă fiind istoria monarhiei ungare și a posesiunilor ei, precum și o istorie a Ungariei (c. 1700) (confuzie?)⁷¹. Opera principală a lui Marsigli, *Danubius Pannonicus-Mysicus* (*Observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus ...*) a fost publicată în șase volume la Haga (și Amsterdam), în 1726 (în limba latină)⁷². Reputația lui Marsigli a făcut ca relatările sale despre istoria danubiană să fie considerate standard (sic! expresia din limba engleză nu poate fi tradusă *mot à mot!*) în istoriile (mult) mai târzii⁷³ precum acelea ale lui Johann Christian von Engel,

-William B. SLOTTMAN, *Ferenc II Rákóczi and the Great Powers*, East European Monographs, No. CDLVI, Boulder, Columbia University Press, New York, 1997, XXX + 454 pg., ISBN 0-88033-353-7; Parte one: *The anglo-dutch mediation at Carlowitz* (p. 11-186);

-Kenneth M. SETTON, *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Memoirs of the American Philosophical Society for Promoting Useful Knowledge, Volume 192, Philadelphia, 1991, US ISSN 0065-9738, ISBN 0-87169-192-2, 502 pg.; p. 402-412.

-Rifa'at A. Abou-El-Haj, *Ottoman Diplomacy at Karlowitz*, În: *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 87, No. 4 (Oct. - Dec., 1967), p. 498-512.

-Rifa'at A. Abou-El-Haj, *The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703*, În: *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 89, No. 3 (Jul. - Sep., 1969), p. 467-475.

-Rifa'at A. Abou-El-Haj, *Ottoman Attitude Toward Peacemaking: The Karlowitz Case*, În: *Der Islam*, no. 51 (1974), p. 131-137.

⁶⁷ 24.01.1700: ridicat la rang de Generalfeldwachtmeister / general-maior; 4/18.02.1704: degradat *cum infamia* (ASB, 62).

⁶⁸ putem spune că L. F. Marsigli a fost multe lucruri (și diplomat, spion, inginer, cartograf, astronom, hidrograf, geolog etc.) dar cu siguranță nu a depășit nivelul de "fairly good mathematician" (Bruno Soffientino, Michael E. Q. Pilson, *Osservazioni Intorno al Bosforo Tracio Overo Canale di Constantinopoli Rappresentate in Lettera Alla Sacra Real Maestà Cristina Regina di Svezia da Luigi Ferdinando Marsiglii, 1681*, În: *Earth Sciences History*, ISSN 0736-623X (Print) 1944-6187 (Online), Volume 28, Number 1 / 2009, p. 57-83).

⁶⁹ JS, p. 178-213.

⁷⁰ aproape totalitatea manuscriselor și documentelor sale încă își așteaptă editarea la mai bine de 300 de ani de la scrierea lor.

⁷¹ nu sunt sigur – pentru că el omite o citare lămuritoare! – dacă nu cumva Marty RADY face o nouă confuzie aici! Printre lucrările contelui Luigi Ferdinando MARSIGLI depozitate la *Biblioteca Universitaria di Bologna* se află și două manuscrise (Fondo Marsili, Codice 1044, manoscritto numero 117 și 19), care sunt disponibile și la Arhivele Naționale ale României, Colecția de Microfilme, Microfilme Italia, Biblioteca Universitaria di Bologna, Rola nr. 66, cadrele 308-375 și 121-178): *Primo Abbozzo del Compendio Storico dell'Ungaria, per servire d'introduzione al Trattato Acta executionis pacis* (în limba italiană) și traducerea acestuia în limba latină: *Epitome Historicum Regni Hungariae, sive Prodromus et Introductio ad Acta Executionis Pacis Carlowicensis*. Încă din 1906 se știe că Marsigli a scris aceste texte drept introducere la preconizatul său proiect de publicare a tuturor documentelor referitoare la acțiunile diplomatice ulterioare semnării păcii de la Karlowitz, inclusiv cele legate de activitatea comisiei mixte imperialo-otomane de trasare a noii granițe pe care a condus-o ca reprezentant imperial. Titlul acestui volum urma să fie *Acta executionis pacis*. Din păcate, asemeni altor proiecte marsigliene, nici acesta nu a fost finalizat. Datarea celor două manuscrise ridică probleme aparent fără soluție dar anumite indicii circumstanțiale permit totuși o datare aproximativă ~1717-'19. Probabil că varianta în limba italiană a fost scrisă mult mai devreme iar în perioada 1717-'19 ea a fost tradusă în limba latină și această ultimă variantă a fost pregătită pentru a fi tipărită.

⁷² o traducere în limba franceză a apărut la Haga în 1741 și apoi în 1744.

⁷³ Francesco GRISELINI [* 12.08.1717, Venezia; † 1784, Milano], autorul primei monografii istorice și de istorie naturală a Banatului, indică clar *lucrarea contelui Marsigli despre Dunăre* drept sursă de informație pentru aprecierile sale despre rui-nele podului de pe Dunăre ridicat de Apollodor din Damasc (FG, 30, nota 7) și afirmă că observațiile sale din iunie 1775 i-au dovedit cât de greșite și lacunare sînt hărțile generalului conte Marsigli referitoare la cursul Dunării între Beograd și Orșova (FG, 218).

József Kemény (sic! KEMÉNY József) și Péter Hunfalvy (sic! un istoric cu numele HUNFALVY Péter nu a existat!)⁷⁴.

Probabil (NU!), lui Marsigli i se datorează asocierea regiunii dintre Mureș, Tisa și Dunăre (și Munții Carpați) cu numele Banat, conexiunea stabilită (NU!) de el transformându-se, ca urmare a activității sale diplomatice și publicistice, într-un bun (sic! loc)⁷⁵ comun (nimeni nu poate nega rolul avut de Marsigli dar, în acest moment, nu există dovada că el ar fi "nașul" denumirii Banatului). Scriind în anii 1860 (sic! în anul 1868), Frigyes Pesty (sic! PESTY Frigyes) s-a apropiat de (fals! a fost primul care a emis) această concluzie. Este posibil (urmează contribuția inedită a lui Marty Rady!) ca teritoriul pentru care se negociase la Karlo-witz și Passarowitz să fi fost confundat (să vedem!), fapt deloc greu de înțeles dacă ne gândim la acea perioadă și la posibila greșeală conținută în opera lui Marsigli, *Danubius Pannonico-Mysicus* (...).

În prima carte (sic! tomus se traduce drept volum) din *Danubius*, Marsigli scrie următoarele: *Banatul Timișan* (sic! în original este *Banatus Temesvariensis* (l.l.) și *Bannat de Temeswar* (l.f.) iar traducerea corectă este *Banatul de Timișoara*. Deci, de unde apare *Banatul Timișan* la Rady?) (...) (aceste puncte nu sunt necesare!)⁷⁶ se numește astfel după fortăreața de la Timișoara și are Dunărea pe partea sa (a banatului! -n.m.) dreaptă (aici Marsigli este confuz⁷⁷. Fiind aproape un pătrat perfect, Banatul istoric nu are o parte dreaptă). Se continuă până la torentul Cernei care se varsă lângă Orșova în Dunăre și care separă Banatul de Valahia la est. La sud, Dunărea este granița cu Serbia, iar la nord, Râul Mureș, dincolo de acestea sunt părțile superioare (nu râul Mureș împărțea regatul medieval ungar în cele două părți -n.m.) ale Regatului Ungariei. Se desparte de Transilvania prin munți. Partea sa joasă (în fapt, înaltă -n.m.) constituie marele comitat al Severinului (*Magno Comitatus Sourinensi*), care odinioară (fals!) se întindea până la Râul Olt și care a fost împărțit în opt districte. Aceasta este o descriere fascinantă nu doar pentru că este greșită sub aspect istoric (de ce ar fi greșită sub aspect istoric? mai degrabă Marsigli a făcut aici greșeli de localizare geografică. Singura greșeală de geografie istorică făcută de Marsigli este afirmația marele comitat al Severinului ... odinioară se întindea până la Râul Olt), dar și pentru că putem arăta cum s-au făcut greșelile. Cheia o constituie referința (cui?) la Banatul Severinului (fals! Marsigli nu amintește în *Danubius Pannonico-Mysicus* ... de Banatul Severinului ci menționează explicit *Banatul de Timișoara* și *Marele Comitat al Severinului*! Deci, de unde apare acest *Banatul Severinului* pus de Rady în "gura" lui Marsigli?).

Banatul Carașului (fals! nu a existat așa "ceva" dealungul istoriei!) și *Severinului* (numele corect este *Banatum de Zeurino* (1264), *banatus Zevreniense* sau *Zeurinensis*, *Zeurienti*, *Severiensis*, etc. (1395, 1408, 1441)) a fost unul dintre primele (a fost chiar primul!) banate din Ungaria (medievală) fondate (sic!) în jurul anului 1230

⁷⁴ o fi vorba de HUNFALVY Pál [* 12.03.1810, Vef'ký Slavkov, SK, ca Paul HUNSDORFER; † 30.11.1891, Budapesta]?

⁷⁵ expresia în limba latină este *locus communis*.

⁷⁶ *Après la Comté de Bacs (Bacsiensem Comitatum /i.e. comitatul Bačka) on y trouve le Bannat de Temeswar, ainsi appelé d'une Forteresse du même nom. Il a le Danube à droite, et s'étend à l'orient jusqu'au torrent de Cserna (i.e. râul Cerna), qui se décharge dans ce Fleuve près d'Orsova (i.e. Orșova), et fert de borne entre le Bannat & la Valachie. Au Midi le Danube le separe de la Servie; le fleuve Marosch (i.e. râul Mureș), qui coule au Septentrion, en régle le limites du côté de la haute Hongrie, et vers la Transilvanie ses frontieres sont convertes pars une chaîne de montagnes. (Description du Danube depuis la montagne de Kalenberg en Autriche jusqu'au confluent de la rivière Jantra dans la Bulgarie, contenant de Observations géographiques, astronomiques, hydrographiques, historiques et physiques par Mr. le comte Louis Ferd. de Marsigli ..., La Haye, chez Jean SWERT, 1744, Tome Premier, p. 9-10). Puteți constata și singuri acuratețea traducerii în limba română!*

⁷⁷ sau poate nu mai înțelegem astăzi cum gândeau / se orientau oamenii care trăiau la cumpăna secolelor XVII - XVIII! De exemplu, *Banatus Timisvariensis* este atestat în toamna anului 1685¹⁸ pe o hartă care este executată diferit față de hărțile moderne - unde, prin convenție, în partea stângă este vestul iar în partea de sus se află nordul - fiind cu "susul în jos" (nordul este în josul hărții) și orientată de la "stânga la dreapta" (astfel încât estul este la stânga).

(fals! doar banatul de Severin a fost fondat ~1230 iar restul de banate au fost înființate mult mai târziu). Scopul său era acela de a păzi granițele de sud-est ale regatului (medieval ungar), amenințate la începutul secolului al XIII-lea (sic! 1230 este încă la începutul secolului al XIII-lea?) de bulgari⁷⁸, cumani (aceștia nu mai amenințau demult această zonă!)⁷⁹ și români (? dovada?). Teritoriul acestui banat ajungea până adânc

[p. 22] în Oltenia (chiar până la râul Olt susține istoriografia maghiară!)⁸⁰ și era susținut (?) de o rețea de districte (fals! districtele în zona de sud-est a Banatului istoric sunt atestate documentar doar din 4.07.1349⁸¹). Deci, cum să susțină ele banatul de Severin în sec. XIII?). În 1330, teritoriul Banatului (sic! banatului de Severin)⁸² a fost pierdut în favoarea românilor (fals! în fapt, în luna septembrie a anului 1330, regele ungar Carol Robert de Anjou recucerește zona și castrul Severinului și îl numește aici pe Dionisie⁸³ în demnitatea de *banatus*⁸⁴. Poate demonstra dl Rady că Basarab a reușit să recupereze *zeurim et castrum ipsius* imediat după victoria de la "Posada" din 9-12.11.1330? Mă îndoiesc!⁸⁵), iar banul nu a mai avut autoritate la est (sic!) de Dunăre (în această regiune Dunărea curge de la vest spre est. Deci, nu există un *est de Dunăre*!). După aceea (adică, după 1330!), acel Ban (sic! *ban*) a rămas fără teritoriu (prostie monumentală!)⁸⁶. Teritoriul Banat (sic! banatului de Severin) a continuat să fie asociat (fals! banul, care ca reprezentant al regelui (ungar -n.m.), concentra toate puterile militare, administrative și judiciare în teritoriu⁸⁷, răspundea doar în fața acestuia de actele sale) cu dife-

⁷⁸ întreaga istoriografie română și maghiară susține că banatul de Severin a apărut în urma unui conflict armat direct între regatul ungar și imperiul vlaho-bulgar al Asăneștilor. Moștenitorul tronului ungar, *Bela, Dei gratia, rex, primogenitus regis Hungariae*, din aprilie-iulie 1226 conducător al Transilvaniei, a atacat Bulgaria la o dată nespecificată direct de documentele de epocă. Istoriografia a oferit soluții diferite pentru datarea acestui atac (anul 1228, 1230, 1231, 1232, 1233 și chiar 1235). În timpul *expeditione, expugnatione castrum Budin* (i.e. Vidin) și are loc o ciocnire armată cu *Alexandri, fratris ipsius Imperatoris Bulgarorum* (CD, IV/1, p. 344, 22). Banatul de Severin ar fi fost constituit în timpul sau imediat după această *expeditione* a viitorului rege.

⁷⁹ vezi Victor SPINEI, *The great migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, translated by Dana Bădulescu, Romanian Cultural Institute, Center for Transylvanian Studies, Museum of Brăila Publishing House, Cluj-Napoca, 2003, 546 pg., ISBN 973-85894-5-2; p. 291-293, 299-301.

⁸⁰ bazându-se pe prevederile din Diploma Cavalerilor Ioaniți (2.06.1247): (*Bela Rex*) *damus, et conferimus ... dictae domui (hospitales Ierosolymitani -n.m.) totam terram de Zeurino, cum alpibus ad eam pertinentibus, et aliis attinentiis omnibus ... vsque ad fluuium Oltae* (CD, IV/1, p. 448) / (*Bela al IV-lea*) *ii dăm și îi dăruim ... numitei case (a ospitalierilor din Ierusalim -n.m.), întreaga regiune* a Severinului împreună cu munții ce țin de ea și cu toate celelalte ce atârnă de ea ... până la râul Olt.*

* sau pământ, ținut. Întreaga cultură autohtonă traduce greșit – din neștiință sau interes "național" – *terra* drept țară (cu sau fără ghilimele) nedorind să știe că *terra*, în feudalism, înseamnă și domeniu supus relațiilor vasalice.

⁸¹ *Districtele românești din Banat, încheiate în prima jumătate a secolului al XIV-lea ...* (VA, p. 25).

⁸² nu este o denumire geografică pentru a fi scris cu literă mare! *Banat(us)* este un *honor* al regatului medieval ungar și se scrie întotdeauna cu literă mică în limba română (ca și în limba engleză!) fiind un substantiv comun.

⁸³ *Dyonisii filii Nicolai filii Jancha* / Dionisie, fiul lui Nicolae, nepotul lui Ivanca.

⁸⁴ *Cum autem rex zeurim et castrum ipsius recepisset dyonisio tradidit memorato amnia cum dignitate banatus* (Chronicon pictum Vindobonense).

⁸⁵ o astfel de demonstrație este imposibilă pentru că ne lipsesc sursele de informație contemporane evenimentelor iar reconstituirile istoriografice de până acum sunt contradictorii iar unele dintre ele chiar tendențioase*. Știm doar că acest Dionisie, *filiu Nicolai filii Jancha*, este ban de Severin încă și la 11.11.1336 (și poate chiar până în anul 1341!) (SB, I, p. 28, 259). Cum, de ce, în ce perioade și în ce condiții au purtat domnii Valahiei titlul de ban de Severin este un alt subiect.

* vezi Maria HOLBAN, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, Biblioteca istorica LVII, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1981, 312 pg.; p. 136-138: *Stăpânirea Severinului după 1330* (material publicat inițial în *Revista de istorie*, an XV, nr. 2, 1962, p. 315-347).

⁸⁶ aici Rady probabil reia (și generalizează nepermis!) o discutabilă afirmație (pe care o și rupe din context) care aparține lui Viorel ACHIM: *La mijlocul secolului (al XIV-lea -n.m.) ... banatul de Severin nu mai era o realitate teritorială fermă* (VA, 45). Dar, atunci, pe ce se baza titlul de *Banus de Zeurino* purtat de Vladislav I din 1366 (atestat 28.01.1368, 25.11.1369, 15.07.1372)? Dar cel a lui Mircea I, zis *cel bătrân*, din 1387 (*stăpânitoriu Banatului celui de la Severin*), *Ban de Cz[e]wrino* (1390-91), *Banus de Zewrin* (1395) și *Bani Severiniensis* (1411)?

⁸⁷ Viorel ACHIM, *Despre vechimea și originea banatului de Severin*, În: *Revista istorică*, serie nouă, Tom V, nr. 3-4, martie-aprilie 1994, p. 233-247; p. 244.

rite districte de recrutare (sic! *district de recrutare* este un nou "concept" istoriografic care tocmai a fost introdus fraudulos de Rady. Îi prevăd o "carieră" frumoasă!), resursele acestora fiind folosite pentru a apăra regiunea Dunării de Jos (sic! "*Dunărea de Jos*" este denumirea cursului fluviului de la Porțile de Fier până la vărsare⁸⁸). Porțiunea în aval de cetatea Severinului a fost deținută de Valahia iar regatul medieval ungar trebuia să se concentreze pe apărarea porțiunii în amonte de cetatea Severinului⁸⁹). Cele mai renumite dintre acestea erau cele opt districte „Valahice” (sic! *valahice*) care au primit privilegii excepționale în anii 1450 (sic! în anul 1457; prin actul său din 1457, regele ungar *întărea și confirmă* unele privilegii existente deja și doar după aceea *decreta* alte privilegii celor 8 districtelor. Cât de *excepționale* erau aceste privilegii, în comparație cu alte regiuni ale regatului medieval ungar, mai rămâne de studiat). Demnitatea de Ban (sic! *ban*) a fost conferită de regii ungari cu intermitențe (toate *honorurile*⁹⁰ regatului medieval ungar au avut perioade de timp, mai scurte sau mai lungi, în care au fost sedivacante⁹¹! Deci, nimic deosebit – și mai ales nu putem trage concluzia din această sedivacanță că banatul de Severin nu ar mai fi existat! – în faptul că *honore Banatus Zewriensis vacante în anumiți ani!*). În schimb, suveranii de la Buda cedau resursele Banatului (toate?) ca un mijloc de întreținere și remunerăției (doar atât?) unor potențați (?) sau unor feudali (sic!)⁹² locali (Rady chiar nu înțelege cum funcționa regatul medieval ungar?)⁹³.

Principalii beneficiari erau căpitanii militari (care dintre ei? Dacă Rady se referă aici la *parcium inferiorum Regni Hungarie Capitanei generalis*, acești căpitani generali ai părților inferioare ale regatului medieval ungar sunt atestați documentar doar din 22.10.1479), precum și șpanul (în istoriografia românească contemporană se folosește mai ales termenul de *comite*) sau guvernatorul-locotenent (fals! nu a existat așa "ceva" în cadrul regatului medieval ungar!) al Comitatului (sic! *comitatului*) Timiș. Cu toate că pentru recrutarea de trupe și adunarea de provizii se bazau pe resursele Banatului Timișean⁹⁴ (sic! această denumire este atestată doar din septembrie 1698!)⁹⁵, acești demnitari nu erau denumiți Bani (sic! *bani*) decât doar dacă primiseră în mod expres titlul de Ban (sic! *ban*) al Severinului (fals! în fapt, asemeni tuturor *honorurilor* din regatul medieval ungar, *honorul de banatus* de Severin se încredința pentru o perioadă determinată de timp și doar acest *honor* îl îndreptățește pe cel care îl ocupa să poarte titlul de *banus*⁹⁶). Chiar și atunci când dobândiseră un asemenea titlu, banii nu dețineau (?) un teritoriu definit (oare?), ci mai degrabă o colecție de posesiuni (?) și privilegii dispersa-

⁸⁸ Alexandru MADGEARU, *Continuitate și discontinuitate culturală la Dunărea de Jos în secolele VII-VIII*, Editura Universității din București, 1997, 255 pg.; p. 8.

⁸⁹ de-a lungul timpului lucrurile au fost mult mai complicate decât au fost ele descrise în această propoziție. Cetatea Severinului și zona adiacentă au fost alternativ în stăpânirea regatului ungar ori a Valahiei și nu de puține ori au constituit chiar un motiv de dispută între ele.

⁹⁰ palatin, voievod, ban al regatului Dalmației și Croației, precum și toți maestri (magiștri) /i.e. *magister* (l.l.), *mester* (l.m.).
⁹¹ *honore ... vacante*.

⁹² a fost regatul medieval maghiar un regat *feudal* pentru a putea vorbi de *feudali locali*? Așteptăm demonstrația profesorului Rady!

⁹³ acest fapt ar fi chiar surprinzător pentru că el este autorul lucrării *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Series Studies in Russia and East Europe, Basingstoke, New York, N.Y.; Palgrave MacMillan, School of Slavonic and East European Studies, Univ(ersity). College London, 2000, 248 pg., ISBN(10) 0333800850, ISBN(13) 9780333800850, unde dedică întreg capitolul 8 *Offices and Honores* (p. 132-143) și a citit o primă variantă a manuscrisului lui ENGEL Pál (sau doar un fragment?) despre *Regatul Sântului Ștefan ...* (EP, 21).

⁹⁴ forma *Banatus Timisvariensis* este atestată din toamna anului 1685¹⁸ iar cea de *Temesiensem Banatum* / *Banatul Timișului* (sau *timișan*) doar din septembrie 1699⁹⁵.

⁹⁵ *Documente privitoare la Istoria Românilor* culese de Eudoxiu de HURMUZAKI, Publicate sub auspiciile Academiei Române și ale Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii publice, vol. V, partea II, 1650-1699, București, 1886; p. 322, documentul nr. CCCCLXXII: *Traducțiunea în italienește a propunerilor făcute de plenipotențiarilor imperiali în timpul negocierilor de pace de la Carlovăț (1699, din Arhiva de Stat din Veneția)*.

⁹⁶ chiar și după ce el nu mai ocupa *honorul* respectiv!

te (?). De aceea, în mod paradoxal, în timp ce Banatul (de Timișoara) poate fi caracterizat mai târziu (între 1716–78) ca o regiune fără Ban (sic! *ban*), Severinul medieval (care a fost doar o cetate! Sau este vorba aici de regiunea Severinului ori de banatul Severinului? Pentru că nu este același lucru!) a avut un Ban (sic! *ban*), în schimb, după 1330, nu a avut un teritoriu delimitat (fals!)⁹⁷ care să poată fi constituit într-un banat (concluzie falsă!)⁹⁸.

Pierderea, la 1330 (fals!), a teritoriului deținut de Banatul de Severin în Oltenia, a lăsat o urmă importantă în dezvoltarea Principatului (sic!)⁹⁹ Valahiei. Ținuturile achiziționate în acel an (fals!) de la Regatul (sic! *regatul*) Ungariei au continuat să beneficieze de un statut special în cadrul principatului (?), în măsura în care aveau propriul Ban (sic! *ban*). Banul Craiovei (localitate care este indirect atestată documentar doar din 1.07.1475¹⁰⁰), care guverna (doar din momentul în care bănia Craiovei a devenit "mare" bănie în timpul lui Radu cel Mare (1495–1508))¹⁰¹ regiunea dintre Olt și Dunăre (aici Rady reușește "performanța" de-a defini o regiune "patrulater" doar prin două laturi ale sale!), era de obicei (fals! doar între 1492–1539¹⁰²) numit din bogata familie Craiovescu (întemeietorul familiei, Neagoe, devine ban de Strehăia¹⁰³ în timpul domniei lui Basarab IV cel Tânăr, zis și Țepeluș, care a domnit între 1477–'82. Pentru că bănia de la Strehăia este pustiită (anterior datei de 3.09.1491), bănia se mută la Craiova (după 1491)¹⁰⁴). Aceștia au îndeplinit nu doar un rol important în cadrul Divanului Domnesc (sic! *divanului domnesc*), dar au dat câțiva (fals! nici măcar unul dintre descendenții pe linie masculină al lui Neagoe *ot Craiova* nu a ajuns domn!)¹⁰⁵ Domnitori (sic! *domnitori*) ai Valahiei. Funcția de Ban (sic! *ban*) de Oltenia a rămas până în anii 1830 (în fapt, până în anul 1831) una dintre cele mai importante demnități ale Valahiei (fals! între 1726–'39, Casa de Habsburg nici măcar nu a recunoscut acest titlu în Oltenia¹⁰⁶). Din 1761, banul a avut reședința permanentă la București. Caimacamul, ca locțiitor al banului la fața locului, a devenit cel mai înalt dregător în Oltenia și, pentru că acesta avea o legătura direct cu domnul Valahiei, cu timpul, titlul de ban a devenit doar unul onorific¹⁰⁷).

Ne putem imagina dificultățile cu care s-a confruntat Marsigli (putem vedea doar dificultățile cu care se confruntă Rady!) în încercarea de a ordona evenimentele și cronologia acestor regiuni într-o oarecare formă de istorie narativă. El cunoștea demnitatea medievală de Ban (sic! *ban*) al Severinului, dar făcea con-

⁹⁷ în general, în perioada medievală granițele nu erau delimitate formal. Excepție o făceau granițele existente pe ape curgătoare.

⁹⁸ îi recomand profesorului Rady să consulte cel puțin hărțile publicate în *Korai Magyar Történeti Lexicon (9-14. Század)*, KRISTÓ Gyula (Főszerkesztő), ENGEL Pál, MAKK Ferenc (Szerkesztők), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, 753 pg., ISBN 963-05-6722-9 precum și textul scris de MAKKAI László despre *szörényi bánság (Ibidem, p. 657)*.

⁹⁹ istoricii nu s-au pus încă de acord asupra esenței "constituționale" a Valahiei; a fost acesta un vo(i)evodat, principat, ducat, sau ... ?

¹⁰⁰ prin *Neagoe ot Craiova* care este trecut drept martor într-un document (*Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veac XIII, XIV și XV, p. 153*).

¹⁰¹ ȘȘ, p. 74.

¹⁰² familia Craiovescu se stinge pe linie bărbătească în 1539 (*Ibidem, p. 229* și arborele genealogic).

¹⁰³ *Ibidem, p. 65*.

¹⁰⁴ *Ibidem, p. 73-74*.

¹⁰⁵ ascendența lui Neagoe Basarab, care a domnit între 23.01.1512–15.09.1521, este controversată. Unii istorici susțin că este nepotul lui Neagoe *ot Craiova* (*Ibidem, arbore genealogic*) în timp ce alții afirmă că este doar fiul vitreg al marelui-vornic Pârnu Craiovescu [† 1512], fiind copilul din flori a lui Basarab IV cel Tânăr, zis și Țepeluș [† 23.03.1482] și Neaga din Hotărani. Neaga a fost de neam boieresc iar copilul rezultat din relația ei trecătoare cu vodă ar fi fost doar crescut de Pârnu Craiovescu după căsătoria acestuia cu Neaga (Neagu DJUVARA, *Thocomerius-Negru vodă. Un voivod de origine cumână la începuturile Țării Românești ...*, Editura Humanitas, 2007, București, 232 pg., ISBN 978-973-50-1731-6; p. 98).

¹⁰⁶ din luna septembrie a anului 1726, bănia Craiovei și titlul de ban sunt abrogate (ȘP, p. 28-29, 32, 252-253, 265).

¹⁰⁷ ȘȘ, p. 229.

fuzii (sic! eventual *confuzie!* Și confuzia lui Marsigli **nu** este cea bănuită de Rady¹⁰⁸) între de mult pierdutul Banat al Severinului (fals! acest *honor* apune doar după 1524¹⁰⁹) și existentul Banat al Craiovei (nu a existat un banat al Craiovei ci doar ban(i) de Craiova și bănia Craiovei după 1491!) care era localizat la est (față de ce?), spre Dunăre, în Oltenia. Cele opt districte „valahice” (sic! *valahice*)¹¹⁰, care în realitate se aflau la vest (față de ce?) și la nord de Dunăre, în special (fals!) de-a lungul râului Timiș, au fost astfel mutate spre est și încorporate Olteniei. Banatul Severinului a fost așezat greșit (de cine? De Marsigli? Dar acesta nici nu amintește de Banatul Severinului în textul său – citat de Rady! – din *Danubius Pannonico-Mysicus ...* ! Cât despre faptul că Banatul ... are Dunărea pe partea sa dreaptă, aceasta poate fi o confuzie marsigliană dar, la fel de bine, poate că nu mai înțelegem astăzi cum gândeau / se orientau oamenii care trăiau la cumpăna secolilor XVII – XVIII⁷⁷) față de cursul Dunării. Totuși, Marsigli știa că, uneori, diferitele districte ale aceluiași banat (de Severin) erau supuse în scop de aprovizionare și recrutare șpanului (sic! *comitelui*) de Timiș. În concluzie, el a construit (? adică, a inventat) un al doilea banat,

[p. 23] Banatul Timișan (fals! Marsigli **nu** folosește forma *Banatus Temesiensis* (Banatul Timișului sau timișan) în lucrările sale), pe care l-a folosit pentru a explica subordonarea unor părți (de ce nu a întregii regiuni?) din această regiune (care?) față de un potentat (sic!) sau șpan (sic!) de comitat, însărcinat cu apărarea graniței.

Reformulând: Marsigli a identificat cele opt districte cu Oltenia (fals!)¹¹¹; a conectat Banatul (sic! *banatul*) acelor timpuri (care banat și care timpuri?) cu Banatul Craiovei (care există doar după 1491 iar drept „mare” bănie este atestată doar la 21.01.1500!)¹¹² și a pus semnul egalității între cele două instituții (fals!). Cu toate acestea, pentru a arăta existența unei autorități de Ban (sic! *ban*) la nord și la vest (sic! nu există așa ceva) de Dunăre, același Marsigli inventase (fals! Marsigli a preluat multe din informațiile sale de la autoritățile timpului)¹¹³ Banatul Timișan (fals!)¹¹⁴. Banatul Severinului și Banatul (de Timișoara a) lui Marsigli

¹⁰⁸ vezi studiul nostru *Denumirea Banatului în epoca modernă (sec. XVIII – XX): Banatus Timisvariensis vel Banatus Temesiensis ?*, on-line <http://www.banat.ro/academica/studiu2.pdf>.

¹⁰⁹ prin cucerirea cetății Severin de către otomani în vara anului 1524.

¹¹⁰ nu este nevoie de ghilimele pentru că în documentele de epocă aceste districte sunt identificate drept *districtus walachales* ori *wolachicales* (VA, 12). Istoriografia le-a rebotezat drept *districtele privilegiate* sau *românești*.

¹¹¹ Marsigli afirmă doar că *Partea joasă (în fapt, înaltă -n.m.) a Banatului Timișorean constituie marele comitat al Severinului, care odinioară* (nu specifică și când!) *se întindea până la Râul Olt* (fals! banatul de Severin se întindea până la Olt) și care [comitat] (deci, întregul mare comitat al Severinului și nu doar partea existentă la est de râul Cerna după cum susține Rady!) *a fost împărțit în opt districte* (fals! de-a lungul timpului au fost mult mai multe districte în zona de est a Banatului istoric dar doar acestea opt sunt cunoscute drept *districtus walachales*)¹¹⁰.

¹¹² *Documente privind istoria României*, B. Țara Românească, veac XIII, XIV și XV, p. 266.

¹¹³ de exemplu, L. F. Marsigli l-a cunoscut personal pe stolnicul Constantin Cantacuzino în toamna anului 1691 la București (JS, 113) iar acesta, la cererea lui Marsigli, i-a transmis în scris (4.03.1694) informații detaliate despre Valahia și Moldova (până și despre descălecatul lui Radul Negrul vodă din 1290 - vezi în *Descrittione naturale, civile e militare delle Misie, Dacie, ed Illirico libri quattordici: con gli alberti genealogici de' loro Principi antichi e carte topografiche colle divisioni, che alcune provincie anno in comitati, cedeliki, o siano giudicature* capitolul *Descrittione Naturale, Civile e Militare Delle Dacie: cioé Ripense, Mediterranea, e Transalpina ...*, Biblioteca Universitaria di Bologna - Italia, Fondo Marsili, Codice 1044, Manoscritto numero 108; Arhivele Naționale ale României, Colecția de Microfilme, Microfilme Italia, Biblioteca Universitaria di Bologna, Rola nr. 49, Cadrul nr. 96). Mai multe amănunte la BENE Sándor, *Acta Pacis - Peace with the Muslims* (Luigi Ferdinando Marsili's Plan for the Publication of the Documents of the Karlowitz Peace Treaty), În: *Camena Hungarica*, Institutum Litterarum Academiae Scientiarum Hungaricae, praeses Ladislaus Szörényi, redigit Gabriel Kecskeméti, Budapest, Universitas Publishing House, ISSN 1786-5484; Vol. 3, 2006, 180 pg., p. 113-146; p. 133, nota 77.

¹¹⁴ *Banatus Timisvariensis* este atestat din toamna anului 1685¹⁸ iar forma *Temesiensem Banatum* (Banatul Timișului sau timișan) apare în septembrie 1699⁹⁵. Chiar dacă era încă din 1683 în serviciul Casei de Habsburg, în anul 1685, după o captivitate la tătari și otomani (vara 1683–martie 1684), Marsigli era încă un simplu (autonumit!) "expert" în fortificații care scria rapoarte despre fortificațiile din Esztergom, Komárom și Visegrád pentru *Hofkriegsratspräsidenten*, Hermann, Markgraf

erau instituții identice (da! dar NU din motivele invocate de Rady! Marsigli a crezut că banul de Severin și-a schimbat doar cetatea de reședință, de la Severin la Timișoara, după cucerirea cetății Beograd de către otomani [29.08.1521])¹¹⁵. Ceea ce Marsigli nu a observat (fals! nu avea ce să observe pentru că următoarea afirmație este falsă) a fost faptul că, după 1330, Banatul Severinului nu mai avea autoritate la est (sic! nu există la est de Dunăre în această zonă) și la nord de Dunăre (fals!), fiind redus (fals!) la o bază de aprovizionare și recrutare pentru (? poate din) districtele din vest (fals!)¹¹⁶. Pe de o parte, spațiul geografic al acestui banat (de Severin) a fost preluat de Banatul (sic! banatul) Craiovei (fals!)¹¹⁷, pe care Marsigli îl numise în relatarea sa Banatul Severinului (fals! Marsigli nu amintește de vreun Banat al Severinului și nici de Banatul Craiovei ci menționează explicit Banatul de Timișoara și Marele Comitat al Severinului în lucrarea *Danubius Pannonico-Mysicus ... invocată de Rady*). Pe de altă parte, din teritoriile aflate sub jurisdicția Banatului (sic! banatului) de Severin și situate la vest (sic! nu există așa ceva) și la nord de Dunăre (din secolul al XV-lea, jurisdicția banului de Severin s-a limitat doar la "colțul"¹¹⁸ din sud-estul regiunii bănățene) Marsigli crease (fals! în fapt, el probabil doar a preluat informația) un Banat (sic! banat) separat și imaginar: cel Timișan (fals! Marsigli nu folosește forma *Banatus Temesiensis* – i.e. *Banatul Timișului* sau *timișan* (l.r.) – în lucrările sale). Eroarea lui Marsigli și a contemporaniilor săi avea să fie folosită de Habsburgi (fals!) spre a justifica tratamentul separat (sic! poate diferit. În fapt, inițial, autoritățile habsburgice au privit teritoriul Banatului istoric drept un bun *neoacquisticum*¹¹⁹, câștigat *iure belli*, iar veniturile sale viitoare urmau să acopere cheltuielile avute în timpul războiului din 1716–'18)¹²⁰ al zonei de sud-est a imperiului (nu a existat un imperiu de care să aparțină zona bănățeană până în 1804)¹²¹ sub denumirea de Banat.

[p. 24] **Bibliografie** (citarea este incompletă!)

- Achim, Viorel, *Banatul în evul mediu. Studii*, Bucharest (sic!), 2000;
- Fratari, Lodovico, *Catalogo dei Manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella Biblioteca Universitaria di Bologna*, La Bibliofilia, 27, 1925-26, pp. 185-215, 263-85 (sic!), 370-85, 447-50;

von Baden-Baden [* 12.10.1628, Baden-Baden; † 2.10.1691, Regensburg]. Deci, în 1685, an în care numele *Banatus Timisvariensis* apare deja pe o hartă¹⁸, Marsigli nu avea autoritatea de-a "inventă" încă nimic!

¹¹⁵ pentru amănunte, vezi studiul nostru *Denumirea Banatului în epoca modernă (sec. XVIII – XX): Banatus Timisvariensis vel Banatus Temesiensis ?*, on-line <http://www.banat.ro/academica/studiu2.pdf>. Acest studiu a fost prezentat în cadrul conferinței *Denumirea Banatului în epoca modernă (sec. XVIII - XX): Banatus Timisvariensis vel Banatus Temesiensis ?*, care a fost susținută ca invitat al Universității Populare a Forumului Democrat al Germanilor din Timișoara (29.10.2008). Variante ale acestui studiu au fost prezentate în cadrul *Simpozionului Internațional "Memorialul Radu Flora"* organizat de Societatea de Limba Română din Voivodina - Novi Sad, Serbia, Ediția a XVII-a, Zrenjanin (5.09.2008) și în cadrul celei de-a *II-a Sesiuni Internaționale de Comunicări "Banaterra"* organizată de Asociația "Proiectul Rastko - România" din Timișoara (14.11.2008).

¹¹⁶ ... districtele de aici s-au aflat sub comanda militară și administrativă a banului de Severin ... (VA, p. 7)

¹¹⁷ bănia Craiovei apare doar după 1491 prin mutarea reședinței banului de Strehăia la Craiova. După 1420, și până la constituirea mării băanii a Craiovei (atestată doar la data de 21.01.1500), banii din Valahia – ban(i) de Tismana, de Mehedinți, de Strehăia – erau doar simpli slujbași domnești (ȘȘ, p. 55-61).

¹¹⁸ dimensiunea teritorială a acestui "colț" a variat în timp atât la est cât și la vest de râul Cerna. Din păcate, subiectul întinderii teritoriale a banatului de Severin (1230–1524) își așteaptă încă cercetătorul. Oricum, ENGEL Pál susține că, la sfârșitul secolului al XV-lea, banatul de Severin avea "aprox. 5.500 km²" (deci, cam cât suprafața județului Sibiu sau a Deltei Dunării de azi) (EP, p. 350).

¹¹⁹ bun *nou-dobândit*.

¹²⁰ pentru întreaga problemă vezi CF, p. 14-35.

¹²¹ putem vorbi de *imperiul* (austriac!) doar după ce Franz I a devenit *Kaiser von Österreich* / împărat al Austriei (11.08.1804). Karl al VI-lea, Maria Theresia și Joseph al II-lea au deținut Banatul în calitatea lor de capi ai familiei și Casei de Habsburg / de Austria și nu în calitatea de împărați / *Romanorum Imperator* ai Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană (Maria Theresia nici nu putea fi aleasă și încoronată *Romanorum Imperator* datorită legii salice). Drept dovadă, Banatul s-a aflat tot în posesia Casei de Habsburg (-Lothringen) și atunci când niciun reprezentant al acesteia nu a fost *Romanorum Imperator* (după cum s-a întâmplat între 24.01.1742–20.01.1745).

- Kurucz, György, *A guide to Manuscripts and Documents in British Libraries and Archives Relating to the Kingdom of Hungary*, London, 1992;
- Marsigli, Luigi Ferdinando, *Danubius Panonico-Mysicus*, 6 vols, The Hague, 1726;
- Pesty, Frigyes, *A temesi bánság elnevezésének jogosulatlansága*, Pest, 1868;
- Pesty, Frigyes, *Az úgynevezett temesi bánság*, *Századok*, 23, 1889, pp. 663-4;
- Rady, Martyn, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Basingstoke and New York, 2000;
- Stoye, John, *Marsigli's Europe, 1680-1730: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso*, New Haven and London.

POST SCRIPTUM

Ce mai poți spune după o astfel de lectură? Nu foarte multe! Personal, nu am mai întâlnit un astfel de text care să conțină doar neadevăruri, confuzii și interpretări false. Așa că am rămas cu un "gust" amar după ce am încercat să îngurgitez această "gulyásleves pestyian" reîncălzit, într-o manieră cel puțin ciudată, de profesorul Marty RADY după aproape 150 de ani. Oricum, **trebuie spus** că în acest "material" profesorul Rady denotă grave curențe de informare¹²² referitor la evenimente arhicunoscute ale istoriei europene cât și la evenimentele / realitățile istoriei bănățene. De exemplu, el nu a înțeles că banatul de Severin a avut o evoluție "sinuoasă" de-a lungul timpului (~1230-1524) atât din punct de vedere al întinderii sale, al apartenenței sale, cât și din punct de vedere al magnitudinii *honorului* respectiv¹²³. De asemenea, nu pricepe că titlul / funcția de ban în Țara Românească a parcurs un drum la fel de complicat¹²⁴. Rady decretează cu nonșalanță "adevăruri" care, la o simplă scrutare, se dovedesc a fi falsuri grosolane iar pe alocuri chiar fabulează¹²⁵. Face mult prea ușor legături dubioase între evenimente istorice aflate la secole distanță între ele¹²⁶. Citarea greșită și incompletă nu îi este străină⁴⁹. Spiritul său de orientare în spațiu și pe hartă lasă foarte mult de dorit. Concluzia lui se fundamentează doar pe o ignoranță dovedită.

Putem doar spera ca acest "material" să **nu** fie luat drept "*principal reper*" al cunoașterii obiective¹²⁷ pentru viitoarea sinteză de istorie a Banatului anunțată să apară sub egida Academiei Române. Altfel, ne vom merita și în continuare soarta de periferici ai istoriografiei!

Timișoara
24.08.2009

Sorin FORȚIU
Spl. Nicolae Titulescu
nr. 10A, sc. B, ap. 28
TIMIȘOARA - 300158
ROMÂNIA
E-mail: mbusiness@banat.ro
Web: <http://www.banat.ro>

¹²² mult prea multe pentru a mai fi nominalizate și în acest post scriptum!

¹²³ de exemplu, la începutul secolului al XVI-lea, banii de Severin nu mai fac parte din rândurile baronilor regatului ungar și devin simpli *banus castris* (l.l.) / *végvári bánok* (l.m.).

¹²⁴ de la cel de demnitar al regatului medieval ungar (cum a fost chiar și Mircea cel Bătrân!), la cel de simplu slujbaş domnesc (~1420-1500), la marea bănie a Craiovei (post 1500), la un titlu onorific (în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și până în 1831).

¹²⁵ cum poți să susții că L. F. Marsigli vorbește despre *banatul de Severin* când textul pe care îl invoci (și reproduci!) nu conține acest termen? Și, după cum s-a putut vedea, acesta nu este singurul exemplu din această categorie!

¹²⁶ Banatul de Severin, a cărui teritoriu este *pierdut în favoarea românilor în 1330*, era *susținut de o rețea de districte*, care, în fapt, sunt atestate documentar doar din 4.07.1349. Banatul de Severin a rămas fără teritoriu (post 1330) dar *suveranii de la Buda cedau resursele Banatului ca un mijloc de întreținere și remunerății unor potenți sau unor feudali locali iar principalii beneficiari erau căpitanii militari* (atestați documentar doar din 22.10.1479). Și mai sunt și alte exemple care pot fi citate!

¹²⁷ Victor NEUMANN, *Preliminarii la o sinteză a istoriei Banatului*, În: Victor NEUMANN (ed. coord.), *Identitate și Cultură. Studii privind istoria Banatului*, Editura Academiei Române, București, 2009, 406 pg., ISBN 978-973-27-1793-6; p. 12.

P.S. (22.12.2015) Martyn RADY published, in English, a "translation"/"adaptation"¹²⁸ of his study, that was first published in Romanian, *Controverse istorico-istoriografice privind toponimul "Banat"*¹²⁹. This new material has also a new title: *The Banat, its historical configurations and an error in Marsigli's Danubius Panonico-Mysicus*. In it he resumes the false statements regarding the toponym Banat. Among them is also the following one: *The title (sic!) of 'banate' (sic!) or, in German (sic!), 'Banat' was only (sic!) used after (sic!) the capture of Timisoara by Eugene of Savoy in 1716. The earliest reference of which I am aware is a letter addressed to the Hofkammer in January 1717*¹³⁰ (sic!)¹³¹ ... Now I will make only one mention; the name Banat of Timișoara (*Banato di Temesvar* in Italian) was already used in the official newspaper of the Habsburg House, published in Vienna by Giovanni van GHELEN¹³², in Italian, on **October 1, 1701**. In *Foglio Aggiunto all' Ordinario* from 1. Ottobre. 1701 (i.e. October 1, 1701), a supplement of the biweekly newspaper *Il Corriere Ordinario*, is given the information received *Dalla Transilvania si hà, ch' il Sig[nore]. Generale Comandante Conte di [Jean-Louis de] Rabutin[-Bussy]*¹³³ *era ritornato a Hermanstat* (i.e. Sibiu -m.n.) *dalla visita da lui fatta sulli Confini verso il Banato di Temeswar*. It seems that this is the first appearance of the name *Banat* (of Timișoara) in a newspaper. Starting September 2, 1716¹³⁴, Ghelen published regularly, with the Habsburg Court's¹³⁵ approval, the *Diario dal Campo Cesareo setto il Serenissime Prencipe Eugenio di Savoia sotti Temesvar*. In this *Diary ...*, for the period 18–22 September, we can read that *Intanto venne l' avviso, che l' Inimico* (i.e. the ottoman army¹³⁶) *passato di quà dal Danubio fosse venuto nel Banato di Temesvar* (*Foglio Straordinario*¹³⁷. 30. Settembre. 1716¹³⁸). Up to the end of 1716, the names *Banato di Temesvar* and *Banato* are to be found in **five** different newspapers¹³⁹ only in the publications¹⁴⁰ of Giovanni van GHELEN, which appeared in Vienna and were distributed in all Europe and information's from them were reprinted in other journals as well.

¹²⁸ for me it is not clear what this material is (it's defined by the author as "*an English-language version (sic!) of this* (i.e. *Controverse istorico-istoriografice privind toponimul "Banat" -m.n.) paper*"); it's an accurate translation of the first published Romanian study? Or is the original English material which was translated into Romanian? Or is a new material which "pimp up" the first one? At a first glimpse the last variant seems to be the right one.

¹²⁹ https://www.academia.edu/3036276/_Controverse_istorico-istoriografice_privind_toponimul_Banat_in_Victor_Neu_mann_ed_Identitate_si_Cultur%C4%83_Studii_privind_istoria_Banatului_Bucharest_Editura_Academiei_Rom%C3%A2ne_pp_18_24 (accessed on 9.07.2015).

¹³⁰ by whom and when exactly?

¹³¹ already on **December, 30, 1716**, the *Hofkammer* addressed a memoir* to the emperor Charles VI regarding the administrative organization of the *neoaquisito Banatu[s] Temisvariensis*.

* *Hof-Cammer-Referat die bestellung einer Commission in loco zuer Einrichtung des Cameralis, circa fundos et proventus, wie Sie stabiliren und zu reguliren seyen, in neoaquisito Banatu[s] Temisvariensis betreffend.*

¹³² **Giovanni (Johann) van GHELEN** [* 23.05.1645, Antwerpen; † 13.04.1721, Wien]; *Stampatore di Corte di Sua Maestà Ces[area]. e Regia Cattol[ica]. &c.*, for more general info see http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_van_Ghelen .

¹³³ https://de.wikipedia.org/wiki/Jean-Louis_de_Bussy-Rabutin .

¹³⁴ and up to November 2, 1716.

¹³⁵ in fact, the supplier of the information's!

¹³⁶ On September 23, 1716 (12 am), the ottoman forces – 20000 horsemen's, 500 janissaries and 7–8000 Tatars – tried to liberate the fortress of Timișoara besieged by the imperial forces. Three *vehemete attacco* are rejected and the ottomans are forced to *ritirarono verso il [Fiume] Temes* (*Diario dal Campo Cesareo sotto il Seren[issime]. Principe Eugenio di Savoia sotto Temesvar*, In: *Foglio Aggiunto all' Ordinario*, 3. Ottobre. 1716, In: *Av[is]i italiani, ordinarii, e straordinarii, dell' anno 1716*, [Vol. 33], Vienna, Appresso Gio[vanni]. Van GHELEN, 229 pg.; p. 173).

¹³⁷ *Ibidem*; p. 171.

¹³⁸ so, **before** the capture of Timișoara by Eugene of Savoy on October 12, 1716.

¹³⁹ in *Foglio Straordinario* (30.09., 17.10.) and *Foglio Aggiunto all' Ordinario* (21 and 28.11., 30.12.) the names are mentioned for **eight** times (6 times *Banato di Temesvar* and twice *Banato*).

¹⁴⁰ *Foglio Straordinario* and *Foglio Aggiunto all' Ordinario*, both accompanying *Il Corriere Ordinario*, are available in *Avvisi italiani, ordinarii, e straordinarii dell' anno 1716*.

The name *Banat (of Timișoara)* was so "unknown" in 1716 that even the authorities and the journalists from the Waltz Capital used it on a regular basis ...

ABREVIERI

- ASB** = Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)*, Österreichisches Staatsarchiv / Dr. A. Schmidt-Brentano, 2006, 115 pg., disponibil doar pe pagina de Internet a Österreichisches Staatsarchiv:
http://www.oesta.gv.at/Docs/2006/11/20/Kaiserliche%20bzw_%20k_%20k_%20Generale%201618-1815%20_Liste_.pdf
- CD** = FEJÉR György, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis • Magyarország Egyházi és Világi Okmánytára*, I-XI tomus/kötet, Buda, 1829-1844.
- CF** = Costin FENEȘAN, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716-1778 / Verwaltung und Steuerwesen im kaiserlichen Banat 1716-1778*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, 212 pg., ISBN 973-36-0700-3.
- EP** = Pál ENGEL, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale 895-1526*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2006, 392 pg. + 7 hărți, ISBN-10 973-7867-63-7, ISBN-13 978-973-7867-63-6.
- FG** = Francesco GRISELINI, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefată, traducere și note de Costin FENEȘAN, Editura Facla, Timișoara, 1984, 336 pg. + o hartă; ediția a II-a, Editura de Vest, Timișoara, 2006, 316 pg. + o hartă, ISBN (10) 973-36-0422-4, ISBN (13) 978-973-36-0422-8.
- JS** = John STOYE, *Marsigli's Europe, 1680-1730: the life and times of Luigi Ferdinando Marsigli, soldier and virtuoso*, Yale University Press, New Haven & London, 1994, 356 pg., ISBN 0300055420.
- KV** = PESTY Frigyes, *Krassó vármegye története*, kiadja Krassó-Szörény vármegye közönsége, az Athenaeum R[észvény]. Társ[ulat]. könyvnyomdája, Budapest, 1883, IV kötet (oklevéltár), 384 pg.
- PC** = Ioan HAȚEGAN, *Pavel Chinezu*, Editura Helicon, Timișoara, 1994, 238 pg. +3 hărți, ISBN 973-9159-83-4.
- Pftb** = PESTY Frigyes, *A temesi bánság érnevezésének jogosulatlansága*, Magyar Tudományos Akadémia Történet Osztálya, *Értekezések*, VII-ik füzet, nyomtatott EMICH G. Magyar Akad[émiai]. Nyomdásznaál, Pest, 1868, 38 lap.
- PL** = Paul LENDVAL, *Ungurii: Timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, Editura Humanitas, București, 2001, 576 pg., ISBN 973-50-0206-X. Paul LENDVAL, *The hungarians: A Thousand Years of Victory in Defeat*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2003, 572 pg., ISBN 0-691-11406-4.
- SB** = PESTY Frigyes, *A szörényi Bánság és Szörény vármegye története*, Magyar Tudományos Akadémia. Történelmi Bizottsága, Első Kötet, Budapest, 1877, 484 pg.; Harmadik Kötet (Oklevéltár, I. Kötet), Budapest, 1878, 426 pg.
- ȘP** = Șerban PAPACOSTEA, *Oltenia sub stăpânirea austriacă 1718-1739*, Editura Enciclopedică, Colecția "Biblioteca enciclopedică de istorie a României", București, 1998, 374 pg., ISBN 973-45-0237-9.
- ȘȘ** = Ștefan ȘTEFĂNESCU, *Bănia în Țara Românească*, Editura Științifică, București, 1965, 248 pg. + un arbore genealogic.
- VA** = Viorel ACHIM, *Banatul în evul mediu. Studii*, București, Editura Albatros, Colecția Historia, 2000, 176 pg., ISBN 973-24-0755-7.
- WBS** = William B. SLOTTMAN, *Ferenc II Rákóczi and the Great Powers*, East European Monographs, No. CDLVI, Boulder, Columbia University Press, New York, 1997, XXX + 454 pg., ISBN 0-88033-353-7.

De asemenea, am folosit abrevierile standardizate ale numelui unor țării conform codului ISO 3166-1 și ISO 3166-1-alpha-2.

ANEXE

1. PESTY Frigyes, *Az úgynevezett temesi bánság*, în *Századok*, 1889 évi folyam (XXIII. évfolyam), VIII füzet, p. 663-664:

A *Századok* 1889. évi júniusi füzeté közli azon hírt, hogy az al-kenyéri pályaudvaron f. évi május 30-án **leleplezték a kenyérmezei diadal emlékoszlopát, Kinizsi Pál mellszobrával (sb.m.)**. A fehér márványkö, melyből az emlék készült, következő felírást mutat:

»Báthory István erdélyi vajda és Kinizsi Pál *temesi bán* magyar vezérek nagy győzedelme az országdúló törökön 1479. október 13-án, stb.«

Ha ezt a követ maholnap az idők viszontagságai eltemetik, és egy régiségkutató újra megtalálja, bizonyosan azon gondolatra jö, hogy itt epigraphicus bizonyítványára jutott azon kérdésnek, vajjon léteztek-e valaha *temesi bánok*? Hátha még azt is kifürkészi, hogy ezt az ünnepélyt hajdan a Hunyadvármegyei társulat rendezte, a melynek csak tudnia kellett, hogy Kinisy temesi *bán* volt.

Az én tudomásom sokkal fogyatékosabb és hosszú évek során nem tudtam még temesi bánt felfedezni. Kinisy Pált, mint az alsó részek főkapitányát, mint temesi, bácsi stb. főispánt, mint országbíróát ismerem ugyan, de nem volt ó még szörényi bán sem, annál kevésbé temesi bán, a mint általában *ilyen hivatalt* soha senki sem viselt. Az egy Fessler mondja 1478. évre Paul Kinisy Ban von Temeswar, — de az érdemes öreg úr ezzel nagyot botlott, csak úgy, mint elődjei és utódjai.

Óvakodjunk befészkelte ferde nézeteket tudományos tekintélyvel öregbíteni. Valóban rogzúl-esett, a Századok idézett füzeté (547. lap) még egy más helyén is tapasztalni, milyen makacsul szoktunk mi áldozni a tévtanoknak, melyek már régen meg vannak czáfolva. Ott ugyanis Boris trónköveteléről van szó, a mint 1152. nyarán a Dunán át a **»temesi bánságba« (sb.m.)** indul. Tehát ez a temesi bánság már a XII. században létezett, létezett a Hunyadiak korában, létezett a Századok idézett füzeté 529. lapja szerint mint **Bánát (sb.m.)** 1788. évben az utolsó török háború idején, midőn a Maroson túli megyék már régen visszakapcsoltattak az anyaországhoz — és létezik még a mai korban, még pedig nemcsak a temesvári kereskedők szavajrásában, hanem komoly historicusok téntartójában is!

2. Századok, 1889 évi folyam (XXIII. évfolyam), VI füzet / Június, p. 560:

- **A KENYÉRMEZEI DIADAL EMLÉK-OSZLOPÁT, Kinizsi Pál mellszobrával (sb.m.)** május 30-án leplezték le az al-kenyéri pályaudvaron. A harmadfél öl magas piramison fehér márvány kőben a következő felírat díszlik.

KENYÉKMEZŐ.

Báthory István erdélyi vajda és Kinizsi Pál **temesi bán** (sb.m.) magyar vezérek nagy győzedelme az országduló törökön 1479. okt. 13-án Hunyadi Mátyás király dicső uralkodása alatt. 8,000 hazafi mellett 30,000 ellenség maradt a csatatéren.

Magyar, székely, szász és oláh együtt védelmezte a közös hazát.

Az emlék költségeit kegyeletes utódoktól gyűjtötte dr. Miksa György.

A felállítást intézték: **Hunyadmegye hatósága, s a megyei történelmi és régészeti társaság** (sb.m.) 1886-ban I. Ferencz József király áldásos uralkodása idejében.

„Dicső múlt fénye ragyogjon át boldog jövőndöbe!”

Az ünnepélyt a hunyadmegyei történelmi társulat rendezte (sb.m.). Kezdődött egy *latin* tábori misével, folytatódott *román* egyházi beszéddel, *német* ünnepi beszéddel, a leleplezési emlékbeszédet dr. *Sólyom-Fekete* Ferencz hunyadm. tört. társ. al-elnök mondta a *negyedik* nyelven – *magyarul*. – Végül *Barcsay* Kálmán hunyadm. alispán az emlék-oszlopot a m. államvasutak képviselőjének gondjaiba ajánlotta. Az erdélyi lapokban a szász szónok tapintatlansága, ki a magyarokat leczkértette, hogy uralmukat erőszakra alapítják nagy port vert fel – pedig ennek az állítólagos erőszaknak maga az ünnepély élő czáfolata: a magyar történelmi polyglott ünnepélyen utolsó szó a magyaré volt.

3. Századok, 1868, Hatodik füzet. / Június hó., p. 444:

A Magyar Tudományos Akadémia történettudományi működését ...

A június 8-iki ülésen Pesty Frigyes értekezett „a temesi bánóság ezen elnevezésének jogosulatlanságáról.” Tárgyát a vasszorgalmú szerző, sokoldalú alapos vizsgálatok alá vétén: dönthetetlen érvekkel, éles történelmi kritikával bizonyítja be előadása címében rejlő állítást. A tüzetes szaktörténelmi tanulmányozással írt jeles értekezés mely Temes, Torontál és Krassó vármegyék múltjára élénk világot derít, s közjogilag is emlékeztet, az Akadémiai Értesítőben nemsokára meg fog jelenni, s akkor részletesen is ösmertetendjük.

Századok, 1868, Tizedik füzet. / December hó., p. 726-728:
Könyvismertetések, bírálatok. XIII.

A temesi bánóság elnevezésének jogosulatlansága

Irta Pesty Frigyes. Kiadta a m[agyar]. tud[ományos]. akadémia tort[enet]. osztálya. Pest, 1868. (Az „Értekezések” VII-ik füzeté; 8-ad r., 38 l[ap].)

Az akadémia kiadványait illetőleg azon örvendetes újítás lépett életbe, hogy a felolvasott értekezéseket az akadémia külön is közrebocsátja. Nem kétlem, hogy a tudós társaság ez eljárása által magának is, a tudománynak is nagy szolgálatot teend, midőn mind a kettőt szép-szerűbbé teszi mintsem eddig volt. Ez állításom különösen oly értekezések kinyomatása által valósuland, mint a minő az előttünk fekvő. Szerzőnk biztosan számtíhat arra, hogy ügyesen választott tárgya minden elfogulatlan olvasóban nagy érdeket ébreszt; oly előítélet ellen küzd, mely – sajnos – még majdnem általános, különösen honunk alsó részeiben. A „Temescher Bánat” elnevezés ez, melyet minden lépten nyomon hallhatni és olvashatni. – Szerző ez általános téveszme ellen a tudomány fegyverével, de népszerűen küzdve, köszönetünket érdemli.

Mindenek előtt a kisebb bánóságok forrászerű történetét adja szerző, azon célból, hogy kimutassa, miszerint a „bánóság” sem mint geographiai fogalom, sem mint valóságos határvidék hajdan nem létezett. Az értekezés e része új adatokkal bővelkedik és ajánlható elolvasásra különösen azoknak, kik a bánói méltóság újabban gyakran tárgyalt kérdésével foglalkoznak.

Új szerzőnek abbéli nézete, mely Czinár és Timon állításaitól eltérve odairányul, hogy a bronchi és kuchovi bánóságok nem voltak egyebek, mint a kucsevoi*) és branicsevoi

*) Kucscvo, írja a szerző, s nem Koncsevo, mint a „Századok” ez évi folyama 654. lapján sajtóhibából közölve volt. [p. 727] grófságok, melyek a mai Szerbiában Szendrőtől a szőrényi bánóság határáig terülnek el. Miután azonban még mai napig is hiányában vagyunk az ebbeli dönthetetlen bizonyítékoknak; e nézetét szerző is csak mint „legnagyobb valószínűséget” kockáztatja. Már sokkal nagyobb pozitívással lép föl szerzőnk kutatásainak egy más új eredményével. Szerzőben t.i. kutatásai megérleltették azon szilárd nézetét, hogy minden egyén, a ki valaha horvát vagy slavoniai bán volt, az a bánói címet még akkor is megtartá, midőn őt a király akarata más térre hívta, vagy midőn tán magán-életbe lépett vissza.

Ez állítást szerző, III. Béla, IV. Béla, V. István, IV. László stb. királyok korabeli okmányok idézeteivel alaposan bebizonyítja; s így azon sok, tartományuk megnevezése nélkül előforduló és a történészeknek annyi zavart okozó bánok dolgát tisztázza.

Igen érdekes a 4. és következő lapokon a „bán” nevezetre vonatkozó nyelvészeti kutatások összeállítása. Az értekezés súlypontját azonban azon kérdés fejtegetése képezi: mikép keletkezhetett a „bánóság” fogalma? Ez szerző szerint nem származhatott a karánsebesi és lugosi csak rövid ideig tartó bánóságok emlékéből; e bánóságok igen esekély részét tették a későbbi „temesi bánóságnak”; az sem tehető fel, hogy a temesvármegyei főispánságnak a bolgár bánósággal való néhai, ideiglenes egyesülése [1368, 70 stb.] szülte légyen a téveszmét: hiszen Heem Benedek stb. bolgár bánok és temesvármegyei főispánok de nem temesi bánok voltak, mint nevezetük, is mutatja. A temesi főispán mindig zászlós úr volt, de annak soha nem találjuk nyomát, hogy „temesi bán” lett légyen zászlós ur, mert „temesi bán” nem létezett. Továbbá Hunyadi stb. idejében voltak ugyan „alsóvidékbéli kapitányok:” de ebből „temesi bánói méltóság” nem származhatott, mert a kapitányi terület a későbbi „bánósági” területtel nem is egyezik össze. Szerző mindezeket történelmi példákkal és idézetekkel tudományosan bővítve, azon végeredményre jut, hogy a „bánóság” csak a temesi pasaság eltörlése után [1716] annak nyomdokain szerveződött, és pedig **az akkori bécsi kormány önkényének és tudatlanságának köszöni lételetét** (sb.m.). Az egész terület [Temes, Krassó, Torontál] 11 kerületre osztatott föl, és oda egy [p. 728] „Landes Administration” tétetett; „temesi bán”-ról még ez időben szó sem volt. Természetes, hogy az országgyűlés többször felszállalt az elkövetett sérelem ellen, és 1779-ben, 63 év mulva meg is szűnt a „bánóság”, s csak a

Bach-korszak egyik „vívmánya” volt annak újra való fölélesztése és a „Gross Woywode der Serbischen Woywodschaft und des Temescher Bánat” - féle inventiója.

Az írók hosszú sora Bach kezére dolgozott.

Marsigli (1722) óta még legkitűnőbb iróink munkáiban is folyvást „bánság”-ról olvasunk; méltán rón meg P. F. e miatt néhány most élő irót is. De ily megrovás illeti a közoktatásügyi minisztériumot, sőt még az országgyűlést is; múltkor ugyanis minden fönnakadás nélkül volt a theresianumi alapítványok tárgyalásánál két „bánsági” fiatallal betöltendő helyről szó. Ilyfélét még többet tudnánk felhozni; de hisszük hogy szerzőnk jeles értekezése, melyben alapos tudomány világos iránylyal párosul, ki fogja eszközölni e „geographiai balhit” végképeni lerombolását.

Szerző, értekezése végén igen helyesen mondja, hogy „az akadémia nem zárhatja el magát a közélettől;” – igaz! Ép azért törekedjenek tudósaink a számtalan még fönlevő közjogi és egyéb tévely alapos megezáfolására, mint a jelen értekezés, melynek mennél széleskörű elterjedését a tudomány és történelmi igazság érdekében őszintén kívánjuk.
H. J. (i.e. **HORNYIK János ? -n.m.**)